

ДОДАТКИ

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

**АРХІЄРЕЙСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ТОВАРИСТВУ “ПРОСВІТА” З
НАГОДИ 70-РІЧЧЯ**

Львів, 5 липня 1937 р.

Високопреосвященний Митрополит Кир
АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

Божою Милістю і Святого Апостольського Престола Благословенням
Митрополит Греко-Католицької Галицької Провінції,
Львівський Архієпископ, Єпископ Кам'янця Подільського,
д-р Св. Богослов'я, права, філософії і пр. пр.

ПОЧЕСНИЙ ЧЛЕН І ДОБРОДІЙ “ПРОСВІТИ”

уділив Товариству “Просвіта” з приводу її 70-літнього ювілею
Свого Архієрейського благословення:

Вельми заслужене Товариство “Просвіта” святкує цього року свій
70-літній ювілей існування. В надії, що Ювіліатка й надалі буде ширити
освіту в чисто християнському католицькому дусі, уділяю їй зі щирого серця
Нашого Архієрейського благословення.

† АНДРЕЙ

Львів, дня 5 липня 1937

Митрополит в[ласною] р[укою]

Під прапором “Просвіти”. – 1938. – Ч. 1. – С. 1.

**ВІДОЗВА ДО НАРОДУ ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ “ПРОСВІТИ”
ТА ПРЕЗИДІЇ ДІЛОВОГО ЮВІЛЕЙНОГО КОМІТЕТУ У
ЗВ’ЯЗКУ З 70-РІЧЧЯМ ТОВАРИСТВА**

Львів, 8 грудня 1937 р.

Український народе!

Велике Свято в Тебе. Ясна хвилина на тернистому шляху Твого життя – хвилина, що гордістю серце Твоє сповняє, віру в могутні Твої сили будить, сили кріпить і єднає, Твої надії соняшними проміннями сповняє.

Це ж Свято перемоги великого Духа – це ж 70-ліття життя і праці Твого найстаршого Товариства “Просвіта”.

Це ж великий всенародний Ювілей культурної праці – Ювілей довгої та важкої боротьби з безпросвітньою темрявою, що Твою національну і людську гідність вбивала, шлях поступу і знання гранітними скелями перед Тобою загороджувала, Тебе – власника чорнозему, великих скарбів Твоїї прадідної землі – на наймита й жебрака зводила.

Це ж Ювілей творчої праці для Тебе, Народе, і з Тобою.

Сімдесят літ тому горстка молодих людей засновує “Просвіту” – горстка, але міцна вірою у конечність і спасенність своєї праці, до глибини своєї душі пройнята високою ідеєю:

ЧЕРЕЗ “ПРОСВІТУ” ДО ВОСКРЕСІННЯ!

І ця ідея несеться поза мури Львова в наші містечка й села, підбиває собі серця усіх верств народу, захоплює золотoverхий Київ, лине високо понад кордони, з грудкою батьківської землі на чужину мандрує – за гори-океани.

В Українському Народі знаходить пошану і зрозуміння, бо тільки освіта й відповідне виховання можуть дати народові ту велику моральну силу, що чуда творить, що веде аж до найвищого, найяснішого ідеалу.

А за сімдесят літ горстка просвітніх робітників розростається в тисячі. Перші слабі кроки перемінюються в могутній, організований похід продуманої, доцільної праці на всіх ділянках народного життя.

З “Просвіти” родяться наші економічно-господарські установи, рідне шкільництво, тіловиховні товариства – словом увесь наш національний доробок.

І “Просвіта”, як Матір, у великій пошані серед своїх дітей і внуків, які свідомі того, що їхній розвиток і сила залежні й далі від тої великої виховної і культурно-освітньої праці, що її далі веде “Просвіта”.

І Ти, Український Народе, гордий на своє Товариство, а Товариство горде на Тебе. Ти гордий і вдячний “Просвіті” за її велику 70-літню працю. Але цієї праці “Просвіта” ще не скінчила, перед нею роль стократ більша і важніша.

І “Просвіті” спочити не вільно.

Її праця має стати ще глибша, ще ширша, ще міцніша, ще живіша. А з неї має вирости нове оновлене покоління – нова доля.

Та це залежить тільки від Тебе, Український Народі! Покажи у сімдесятиліття “Просвіти” силу Свого Духа, докажи, що Ти не тільки створив “Просвіту”, але й любиш Її і Вона Тобі потрібна.

Дай доказ своєї високої культури, національної свідомости, розуміння своїх потреб і обов’язків.

Скажи могутнє слово, що “Просвіта” все на тебе числити може, що Вона зіниця Твого Ока, кров Твого Серця, душа Душі Твоєї.

Велично і гідно відсвяткуй це ВЕЛИКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ СВЯТО.

Нехай не буде у Тебе ні одної людини, що в Ювілейному році не стала б членом Товариства, що від серця не дала б ювілейного “Дару Просвіти”, дару княжого, гідного великого Народу і великих потреб Товариства. Хоч Ти ніколи не жалів нічого для “Просвіти”, так і тепер – у важкий для Тебе час – Ти певно не пожалієш нічого і даш змогу стати “Просвіті” на тій висоті, на якій хочеш її бачити.

“Просвіта” – Твоя доля, історія Твого життя. Твоє ясне *Майбутнє*, Твоє *Життя*!

ТИ ЖИВЕШ “ПРОСВІТОЮ”, А ВОНА ЖИВЕ ТОБОЮ!

Нехай же ж “Просвіті” з Її Ювілеєм придуть моральні й матеріальні сили –
НА ДОБРО Й ЩАСТЯ НАРОДУ!

Хвала і вдяка Всевишньому!

Слава “Просвіті”!

У Львові, в перший ювілейний день “Просвіти”, 8 грудня 1937 р.

Головний відділ Товариства “Просвіта” у Львові:

д-р Іван Брик, голова

Микола Дужий, секретар

Василь Мудрий, 1 заст. голови

Омелян Терлецький, 2 заст. голови

Члени Головного Відділу:

д-р Степан Витвицький, Василь Глібовицький, Юліян Дроздовський, о. Юліян Дзерович, д-р Маркіян Дзерович, Богдан Кравців, Степан Кузик, Петро Мигович, Зиновій Пеленський, Михайло Таранько, Микола Творидло, Євгенія Терлецька.

Заступники членів Головного відділу:

д-р Степан Булак, Михайло Вагула, о. д-р Іван Гриньох, Євгенія Макарушкова.

Президія Ділового ювілейного комітету:

Зиновій Пеленський, голова

Петро Петрик, секретар

інженер Микола Творидло, д-р Любомир Макарушка, Степан Кузик,

д-р Леонтій Максимонько, Роман Голіян.

Члени Ділового ювілейного комітету:

Василь Барвінський, д-р Тит Бурачинський, Василь Глібовицький, Іван Грибар, Іван Грещак, Ілярій Гриневецький, д-р Іван Гижа, д-р Мирон Коновалець, д-р Павло Кривуцький, Семен Магальяс, д-р Роман Мармаш, Михайло Осінчук, Іван Охримович, інженер Олександр Пежанський, Орест Радловський, Михайло Таранько, Іван Тиктор, інженер Михайло Хронов’ят, Лев Ясінчук.

Чим більше членів в “Просвіті”, тим більшу силу вона матиме і тим краще зможе заціплювати громадську культуру незорганізованим!

Під прапором “Просвіти”. – 1938. – Ч. 1. – С. 2–3.

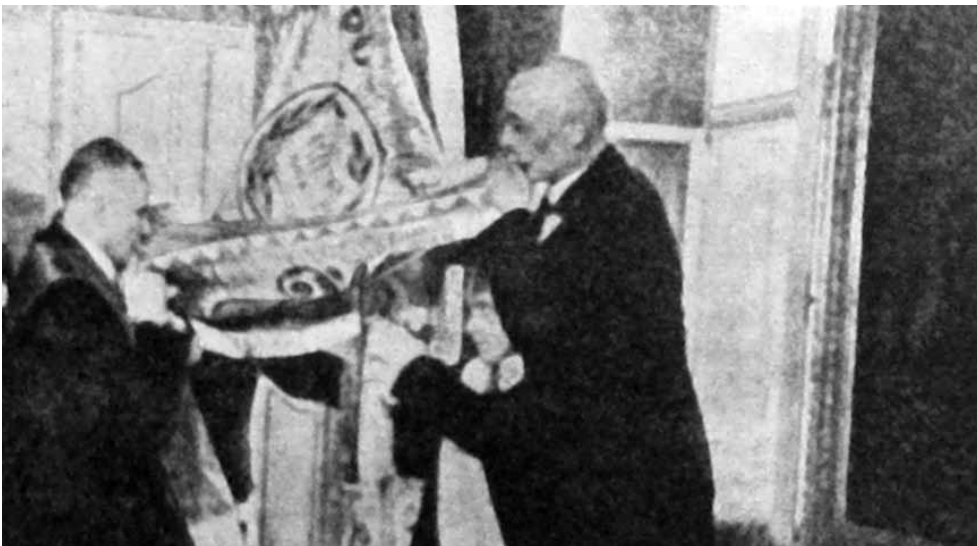
ПОСВЯЧЕННЯ ПРАПОРА “ПРОСВІТИ”

Прапорові слава!..

Хорунжий Прапору “Просвіти” нач. П. Петрик виходить з Прапором на балкон митрополичої палати. Лунають оклики з тисячів грудей: “Слава! Слава!” – Побіч хорунжого посол З. Пеленський, а перед ним Голова “Просвіти” д-р Іван Брик (З посвячення Прапору 22 травня 1938).

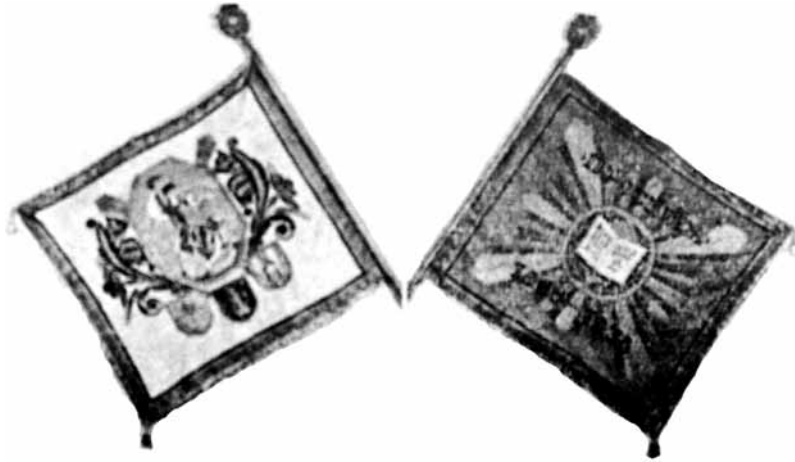
Присягаю!..

Хорунжий Прапору “Просвіти” нач. інсп. відділу Петро Петрик складає присягу, яку проводить йому Голова “Просвіти” д-р І. Брик. Від ліва стоять: пос. З. Пеленський, секретар “Просвіти” М. Дужий, член Головного Виділу В. Глібовицький, інсп. В. Татомир, інсп. С. Корецький (два підхор. Прапору), Голова д-р І. Брик.

По проведенні присяги голова передає Прапор запряженому хорунжому — і при тому обидва цілують Прапор.
(З посвячення Прапору “Просвіти” 22 травня 1938 р.)

ПОСВЯЧЕННЯ ПРАПОРА “ПРОСВІТИ”

Прапор “Просвіти” має на лицевій стороні алегорію “Просвіти”, Діву з книгою в лівій руці і зі смолоскипом у правій руці, а внизу три герби: Льва, Козака й Архистратига [Михайла]. На оборотній стороні знак “Просвіти” – розгорнена книга в промінні сонця з написом: “В силі Духа перемога і щастя Народу!”. Прапор виконаний за проєктом артиста маляра С. Гординського в роботі кооперативу “Українське Народне Мистецтво” з дорогої шовкової матерії, багато гаптований золотом. Природна його величина: 140x125 см. Знавці признали, що Прапор “Просвіти” – найкращий між усіма українськими прапорами. На Прапорі переважають краски: золота і блакитна – по них іде червона й ін.

Сонце в лаву нас скликає!...

Рік Новий на рідній ниві
В срібну сурму засурмив:
“Люди, будьте всі щасливі!...”
Вчули ми – й чекаєм див...

Та не дивом, друже ширій,
Горя збудешся й журби!
Хочеш щастя? Прагнеш мира?
То готуйсь до боротьби!

Йди на бій з пільмою злою,
Що чатує, де не глянь, –
З сонця викуй ясну зброю,
Сонцю, друже, братом стань!

Не один ти будеш в полі!
Є сотні нас, тисячі, –

Всі ми прагнем щастя-долі,
Соняшні у нас мечі!

Сонце в лаву нас скликає,
Сонце золотить наш стяг, –
Глянь, як Прапор наш палає,
Як горить огнистий птах!

В чети соняшні, яснії,
Станьте, сестри і брати, –
Супротивний вітер віє –
Прапор допоможіть нести!

Він з’єднає нас, мов мати,
В люте время навісне –
І тебе, і всіх нас, брате,
Він до щастя поведе!

Календар “Просвіти” на звичайний рік 1939. Річник 59.

Іван БРИК

ТАРАС ШЕВЧЕНКО Й “ПРОСВІТА”

Рік-річно клонимо голову перед тим великим Духом за те, що свої високі думки й гарячі, щирі почування полишив для нас у своїх віршах. А ми вчимося з них любити рідний нарід, працювати для нього, не шкодувати жертв, бо віримо, що це не піде марне. Ту святую віру вливають у наші, часом примучені, може й зневірені, серця Тарасові слова, скільки разів тільки їх прочитаємо, чи їх почуємо. І ми знову оживаємо і з усміхом на устах лупаємо далі ту скалу незнання й недолі, що давить наші груди.

Та ми всі вже знаємо, що Шевченко – великий поет і громадянин, але мало, а то чи нічого не знаємо про те, що він *великий самоосвітник і освітник*.

Подумайте тільки! Восьмилітній круглий сиротина, без матері, без батька “по світі блукав і людей шукав”, щоб чогось доброго навчитися. І він ходить від одного дяка до другого, носить воду відрами, стає попихачем, зносить побої і знущання. І, нарешті, вертається до рідного села, щоб стати громадським пастухом, ходити за стадом і читати свою улюблену “книжку з кунштами”. Чуєте – *все таки читати*, а не – дармувати. І рисує в панських покоях, де служить льокаєм-козачком, і в гостиницях, куди доводилося з паном заїжджати, і вкінці в Петербурзі на горищі... при лойовій свічці *все читає й читає*.

Тепер б’ють того, що не вчиться, а Тараса били за те, що хотів учитися... І добре били бідного кріпака, доки не дихнула на нього воля, доки не викупили його з кріпацької неволі.

Так що ж, запізно було для 25-літнього парубка ходити до школи. І Шевченко почав працювати над своєю освітою, багато читав, учився, без керманіча, але все це складалося в нього в таке розумне, впорядковане знання, що він міг уже з користю ходити на виклади в Академії Мистецтв і стати найкращим учнем свого вчителя, великого маляра Брюллова.

Як високо мусів був піднятися духовий і моральний розвиток поета, коли він міг бувати в товаристві дуже освічених людей, цікаво з ними балакати, коли здобув собі великий вплив *на молодих українців, що жили в Петербурзі. Це чудо вдіяла книжка*. Шевченко полюбив книжку як найщирішого свого приятеля й учителя. Сказав колись Шевченків приятель Куліш, що він – “зразок незвичайної людини, яка власними силами, самотужки дійшла вершків освіти й інтелігентности”. А ми скажемо, що Шевченко – це найкращий зразок *самоосвітника*. Він із книжкою ніколи не розлучався: “не було книжки живої й животворящої, що б йому попала в руки й лежала непрочитана”, засвідчує Куліш. І хто тільки з поетом говорив, той не міг надивуватись, який він очитаний, як багато знає, як він цікаво, як розумно говорить!

Була в нього й своя *бібліотека*, і ще як був студентом, і пізніше в неволі, і пізніше в Петербурзі. “Людина, що не читає, то – не людина”; “страх тяжко без

читання”; “сидиш, сидиш з заложеними руками, і хочеться щось читати, а нема що, і тоді так стане боляче, що не знаєш, куди дінутися”; “випросиш що, прочитаєш, а то хоч сядь та й плач”; “нема що читати, якби не Біблія, можна б здуріти” – оце його власні слова про книжки й їх вагу. Він сам на собі пізнав, яка то *велика міць освіта*, а з нею й *моральна сила*.

І чи дивно вам стане, що Шевченко, який так дуже любив свій нарід, мусів дуже боліти над його упадком, культурним і маральним, над його темнотою. Цей біль викресав у поетовому серці святу постанову – взятися до праці над піднесенням освіти народу. Спершу далеко від рідної землі, в Петербурзі, гуртує земляків, при їх допомозі організує вистави українських драматичних творів, спроваджує з України справжній народний одяг, сам укладає драми – і все на те, щоб показати чар української мови й пісні, красу українського побуту, світлі хвилини минулого й тим способом розбудити любов і пошану до свого рідного, розпалити пригашену *національну свідомість*. Він же ж і до рідних пише тоді й наказує писати до нього так, як він пише, не по-московському, а по-нашому, бо, мовляв,

Москалі – чужі люди,
Тяжко з ними жити,
Немає з ким поплакати
Ні поговорити...

Він гордо заявляє, що свідомо пише свої поезії українською мовою і пише про Україну, бо в москалів не шукає ні “грошей”, ні “слави” – цього, правда, “теплого кожуха, та не на нього шитого”. А як до того пригадаємо собі, як він навчає, що “ті, яким чужа любов до рідної країни – серцем бідні каліки, нікчемні у своїх ділах”, що “чим нещасливіша, тим миліша нам рідна країна” – то зрозуміємо і щирість та вагу його заклику: “Полюбіте щирим серцем велику руїну”.

Як же ж ті земляки – інтелігенція мали проявити цю свою любов до “великої руїни”? І на те Шевченко дає відповідь: “обніміте, брати мої, найменшого брата”; “учіться, брати мої, думайте, читайте і чужого навчайтесь й свого не цурайтесь, бо хто матір забуває, того Бог карає”!

Отож Шевченко закликає інтелігенцію до самоосвіти, яка її перевиховує, наллє в її жили “живої крові, чистої, святої”. Особливо ж вірив він у *виховну силу рідної історії*. Так перевихована інтелігенція мала взятися за найважливіше діло, а саме – за культурно-освітню працю серед свого народу. А над справою освіти Шевченко дуже багато все думав. “Брак освіти”, це, на його думку, “*початок великого лиха*”; де люди цураються освіти – там темнота, всякі недостачі, злидні, а вже про звичай – краще мовчати”; наука – світ, а невчення тьма”...

Але ж та *освіта* мусить бути, на думку поета, *загальна*, мусить захопити кожного, кожну громаду, увесь народ, бо “освіта в народі – величезне добро, але там, де на сто людей – один письменний, вона – величезне лихо”. І тут Шевченко згадує різних писарів, що неписьменних братів і визискують, і обдурюють та страшенно йому допікають; не дурно ж нарід придумав приповідку: “Не буде добра й правди на землі, поки письменним очі не повилазять”.

А далі, освіта мусить бути *національна*. Офіційна, чужа російська школа національної свідомості не дасть, ані не виховує, вона не розвине духових здібностей. “У школі нас усього, всього, що тільки є, навчають, крім своєї любові рідної мови. О,

школо, школо! Як би тебе швидше перешколити”, – кричить Шевченко. Бо і справді така школа тільки ламала характери й винародовлювала. Поет із болем серця дивився на те, як з тої школи виходили ті “мерзенні каламарі”, “блюдолизи”, ті “просвіщенні” землячки-перевертні, “п’явки” народні, що їх батько, “може, останню корову жидам продав, поки вивчив московської мови”, а вони – помагають лиш “москалеві на Україні господарювати”. Шевченко прикладає велику вагу в вихованні – *національній традиції*. Він же писав: “Та й справді, коли добре поміркувати, коли задля якогось срібняка ми почнемо глумитися над святими звичаями старовини, то що з нас буде? Вийде який-небудь француз, або... німець”...

Як до того всього дійти?

І на те в Шевченка є свої міркування. Передусім *викорінити неграмотність*. Нехай молоді і старі вчаться в письменних, навіть у дітей, як училися Шевченкові старі ветерани й інваліди. Селянин, що навчиться читати й писати, полюбить і книжку, а вона вже своє зробить далі.

Щиро зайнятися релігійним, моральним і національним вихованням дітей, а до того в першій мірі покликані свідомі жінки-українки.

Організувати силами самого громадянства школи й вечірні курси, а на них читання й виклади.

Подбати про добрі підручники, кинути між народ популярні книжечки.

Тим-то поет так щиро привітав популярну книжечку “Граматку” Куліша (1857): “Дай Боже, щоб вона прийнялася серед нашого бідного народу”. “Це перший вільний промінь світла, що може проникнути в... невольничу голову”. “Граматка Твоя так мені на серце пала, що я не знаю, як Тобі й розказати. Розкажу, – колись, як дасть Бог, побачимось, а тепер дякую і ще раз дякую, і більш нічого”.

Тим-то й він сам зладив “Буквар” (1861), видрукував його в 10.000 примірників і порозсилав своїм приятелям, щоб поширили його на Україні. Заборона ж уживати його в школах добивала Шевченка в останніх днях його життя.

Тим-то він так щиро захопився *недільними школами* на Україні для доросту і дорослих та жертвував на їх удержання й поширення дохід із “Букваря” і “Кобзаря”.

Тим-то він так тісно зійшовся з гуртком київської молоді в Києві, що поклала за своє завдання визволити нарід дорогою просвіти, знаючи, що “в Англії не право і не декрет, а культура знищила кріпацтво”.

Тим-то Шевченко бажав віддати рештки своїх життєвих сил для видання й інших популярних книжечок, бо вірив, що освіта ця – єдина певна дорога до національного визволення, й молив Бога, щоб “йому поміг оце мале діло зробити”, бо за ним певно прийдуть уже діла великі.

Це не припадок, що Шевченко так розумно писав про освітню працю для народу і присвятив їй останні роки свого життя.

Це не припадок, що й інші великі українці відчували потребу такої праці. Вони ж дійшли до тої великої правди, що тільки *моральне піднесення* й вироблення *твердих національних характерів* може запевнити культурне існування народу.

Цю працю виконуємо ми, просвітяни, тим-то й Шевченко нам такий близький, такий дорогий.

Михайло МАРУНЧАК

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ І “ПРОСВІТА”

З 125-річчям від дня смерти Маркіяна сплітається велика дата сторіччя існування Товариства “Просвіта”, яка в своїй історії праці на Рідних Землях і в еміграційному розсіянні тісно пов’язана з ідеями великого Маркіяна, властиво виросла на його посіві, а коли розвинула свою працю серед широких мас, піднесла на своїх вітрилах високо прапор безсмертного Пробудителя.

Коли Галицька Руська Матиця, перше освітнє товариство в Західній Україні, враз зі Ставропігійським інститутом та Народним домом у Львові потягнули на політичні манівці москвофільства, молоде покоління того часу, яке в своєму серці плекало шашкевичівські ідеали, оглянулося за новою організацією, яка мала б служити тим справам, яким внаочі служила Галицька Руська Матиця та Головна Руська Рада, що під тиском нової хвилі австрійського абсолютизму самоліквідувалася в 1851 році. По довгих нарадах таке товариство постало і прибрало дуже скромну й величну назву “Просвіта”. Сталось це 8 грудня 1868 року у Львові. Внедовзі ціла Галицька волость була покрита тисячними клітинами “Просвіт”, над якими головним проводом стануло Матірнє Товариство у Львові, яке промінювало своєю працею на інші області України, включно з Києвом, Зеленою Буковиною, Карпатською Руссю, українським поселенням на Балкані, в Канаді, З’єднаних Штатах Америки, Бразилії, Аргентині, Парагваї, Уругваї та Далекому Сході.

Вже взаранні своєї історії Товариство “Просвіта” пов’язувало свою працю та свої великі річниці з великим датами прослави Маркіяна. Коли в 1887 році велася підготовка відсвяткування річниці появи “Русалки Дністрової”, то Матірнє Товариство “Просвіти” на чолі зі своїм заслуженим головою д-ром О. Огоновським перше заговорило в цій справі. Появилися статті в часописах та в календарі “Просвіти”, а вкінці окрема монографія О. Огоновського під назвою “Маркіян Шашкевич, про его життя і письма”.

Склалось так, що в 1893 році Товариство “Просвіта” відмічувало свій ювілей 25-річчя праці. Глибокі просвітні уми того часу подбали, щоб цей ювілей пов’язати з 50 річницею від дня смерти Маркіяна і з цієї нагоди перевезти тлінні останки поета з Новосілок до Львова. Філія “Просвіти” в Камінці Струмилівій на чолі з о. Михайлом Цегельським подбала про підготовку святкування на місці, а Головний виділ Товариства “Просвіти” – про святкування у Львові. Перевезення тлінних останків Маркіяна обернулось в тріумфальний похід Пробудителя та його ідеї. Тоді теж появилася праця під назвою “М. Шашкевич, його життя і значення”.

Не тільки город Льва вшанував пам’ять Маркіяна, піднесли ці святкування міста і села, в читальнях і церквах пили слова хвали тому, що воскресив їх життя

із національних мертвих. В 13 років після побідного маршу Пробудителя взнісся на його гробі мосяжний пам'ятник і знову сталося це старанням “Просвіти”.

Коли в 1908 році “Просвіта” святкувала своє 40-річчя, то в тому часі старанням Матері “Просвіти” перенесено тлінні останки сина Маркіянового Володимира до гробниці Батька.

Сторіччя від дня народження Маркіяна в 1911 році проходило в Львові, Підлиссі, у філіях та читальнях в цілому краї та на еміграції ще величавіше, як це було в 1893 році. Ідеї Маркіяна та праця “Просвіти” приносила свої багаті плоди. Тисячні маси маніфестували свою національну зрілість, а на Білій Горі станув могутній Маркіянів Хрест, який на хвилях вітру перегукувався з Каневом Батька Тараса. Вже до того часу побачило світ при допомозі “Просвіти” перше повне видання творів Маркіяна Шашкевича (1906), яке зрадагував голова “Просвіти” Юліан Романчук, щоб в 1913 році появитися в більшому другому виданні.

Побідним походом просвітної праці та шашкевичівської ідеї йшла “Просвіта” тоді, коли польська окупаційна влада переводила на читальнях “Просвіти” нечуваний в історії культури “пацифікаційний” розвал. З понищених бібліотек та будинків вносилися нові, а поліційні побої на просвітянських діячах гартували тільки народного духа. Прийшов, однак, 1939 рік. Носії “пролетарської культури” угробили негайно 84 філії, 3208 читалень, розграбили 2997 бібліотек враз з центральною бібліотекою у Львові, перестали існувати теж з наказу 2065 театральних гуртків, 1105 хорів, 104 оркестри, 845 гуртків любителів книжки, 533 гуртки Молодої Просвіти, 439 самоосвітні гуртки. Новий фашистсько-німецький окупант теж не дозволив на існування Товариства “Просвіти”. Він теж не дозволив на масові шашкевичівські святкування на Підлиссі. Таким чином, просвітянські клітини серед української діаспори залишились без Матірнього Товариства. Всі вони в цьому році відмічують 100-літні роковини цілої “Просвіти”. “Шашкевичіяна” включається в ці святкування, бо вони є одночасно святкуваннями ідей Того, що був прапором для Товариства “Просвіти” за цілий час її славного існування!

Шашкевичіяна. – Вінніпег, 1968. – Ч. II. Р. VI. – Листопад. – С. 227–228.

УХВАЛА

науково-практичної конференції Львівської обласної організації Товариства української мови ім. Тараса Шевченка “Просвіта” – історія та сучасні проблеми”

м. Львів,

9 лютого 1991 р.

Заслухавши доповідь члена Головної Ради Товариства, заступника голови Львівського облвиконкому п. Михайла Косіва, співдоповіді пп. Т. Комаринця, О. Гриніва, З. Мазурика, О. Бербєки, виступи і повідомлення учасників конференції, відзначаючи виняткову роль Товариства “Просвіта” в історії національного відродження, вважаючи Товариство української мови ім. Т. Шевченка спадкоємцем “Просвіти” і схвально оцінюючи постанову виконкому Львівської обласної Ради народних депутатів та президії Львівської обласної ради профспілок “Про вдосконалення культурно-освітньої роботи в області і створення Народних домів “Просвіта” від 4 грудня 1990 року як вияв відновлення історичної справедливості,

1. Вважати роботу щодо створення Народних домів “Просвіта” в селах і містах області найголовнішим обов’язком Товариства на сучасному етапі його розвитку.

2. Всім районним і міським об’єднанням, первинним осередкам Товариства координувати свою діяльність з прогресивними партіями, іншими громадськими організаціями, а також релігійними громадами з метою створення дійових громадських рад Народних домів “Просвіта” та його методичних рад.

3. Рекомендувати районним і міським об’єднанням, первинним осередкам Товариства докласти зусиль для дослідження роботи “Просвіти” до 1940 року як матеріалу для створення його наукової історії.

4. Закликати дослідників-істориків (вчених, аспірантів, студентів), представників творчих спілок вивчати історію просвітницького руху, включати її до тематики наукових та популярних видань, дисертацій.

5. Львівській обласній раді Товариства відновити, починаючи з 1992 р., випуск календарів “Просвіти”.

6. Редколегії часопису “Просвіта” продовжувати вести рубрику, присвячену історії Товариства “Просвіта”, висвітлювати роботу Народних домів “Просвіти”, видавати щорічні “Звідомлення Товариства” з 1991 р.

7. Налагодити у Народних домах “Просвіти” лекційну діяльність Товариства, залучаючи до неї науковців, представників творчої інтелігенції, працівників культури, освіти, охорони здоров’я, народного господарства.

8. Відзначати щорічно 8 грудня як свято “Просвіти” і звернутися у Головну раду Товариства з пропозицією його святкування в Україні та за її межами. Зібрати кошти і встановити меморіальну таблицю на будинку Стрільниці у Львові, де проходив 8 грудня 1868 р. Перший Загальний збір “Просвіти”.

9. Скликати у Львові в 1993 р. міжнародну конференцію, присвячену 125-літтю “Просвіти”, утворити для цього організаційний комітет.
10. Правлінню і Львівській раді Товариства, редколегії газети “Просвіта” опублікувати матеріали конференції і поширити їх серед членів Товариства по всій Україні.
11. Порушити питання перед місцевою владою про повернення Товариству будинку № 10 на пл. Ринок, який належав “Просвіті” до 1939 р.
12. У 1991 р. відкрити бібліотеку Товариства “Просвіта” для читачів.
13. Підтримати пропозицію Українського братства шанувальників Тараса Шевченка про організацію походу-реквієму, присвяченого 130-й річниці перенесення домовини з тілом Тараса Шевченка з Росії на Україну.

Просвіта (Львів). – 1991. – Вип. 8 (28). – Березень.

ЗВЕРНЕННЯ

**науково-практичної конференції Львівської обласної організації
Товариства української мови ім. Тараса Шевченка “Просвіта” –
історія та сучасні проблеми” до членів Товариства**

м. Львів, 9 лютого 1991 р.

Прийнята верховною Радою України Декларація про Державний суверенітет України складає політичну і правову основу для створення незалежної Української Держави. З цим не хочуть миритися прихильники “єдиної і неподільної” імперії, які намагаються нав’язати українському народу новий Союзний договір з “сильним” центром.

Призначений на 17 березня 1991 р. референдум має на меті створити правову основу для збереження імперії. Опублікований проект нового Союзного договору переконує, що він не вносить докорінних змін у взаємини між союзними республіками, а також між республіками і центром. Водночас проект передбачає відновлення сильної президентської влади, яка фактично перекреслює Декларацію про державний суверенітет України.

Противники незалежності України аргументують свою позицію традиційними економічними, політичними і культурними зв’язками між союзними республіками, прирівнюють розвал імперії до світової катастрофи, що аж ніяк не відповідає реальності. Виникнення незалежних держав зовсім не означає того, що перериваються нинішні економічні взаємозв’язки. Навпаки, вони стають рівноправними, справедливими. Створення незалежних держав зовсім не означає трагедії у людських взаєминах, оскільки незалежна Україна не відокремлена від інших держав “залізною стіною”, що тільки змінить зв’язки між людьми.

Науково-практична конференція звертається до всіх членів Товариства не ігнорувати референдуму, якщо його проведення буде підтримане Верховною Радою України, і сказати своє рішуче Союзному договору – “ні!”.

ВІЛЬНИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ УКРАЇНІ – ТАК!

Просвіта (Львів). – 1991. – Вип. 8 (28). – Березень.

ВІТАННЯ

Президента України Леоніда Кравчука учасникам Міжнародної науково-практичної конференції “Просвіта” – історія та сучасні проблеми”.

Київ, серпень 1993 р.

Щиро вітаю учасників Міжнародної науково-практичної конференції.

Створена 125 років тому на хвилі піднесення визвольної боротьби українського народу “Просвіта” відігравала визначну роль у вихованні його національної свідомості, збереженні мови і культури. Саме тут гуртувалися кращі інтелектуальні сили нашого народу, які пронесли ідею відродження державності крізь тяжкі випробування. “Просвіта” виховала цілу плеяду талановитих митців, політичних діячів, які стали гордістю української нації і вписали немеркнучі сторінки в історію України.

Відродження “Просвіти” співпало з періодом становлення незалежної Української держави, розгортанням широкомасштабних державотворчих процесів. Впевнений, що “Просвіта” і надалі робитиме вагомий внесок у духовне відродження української нації, виховання високоосвічених громадян – патріотів своєї Батьківщини.

Бажаю конференції плідної роботи. Здоров’я, щастя і успіхів її учасникам.

Президент України Леонід КРАВЧУК

Просвіта (Львів). – 1993. – Вип. 23 (117). – Серпень.

Марія БАЗЕЛЮК

“ПРОСВІТА”: УРОЧИСТОСТІ ТРИВАЮТЬ

Вчора у Львові розпочала роботу Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 125-літтю Товариства “Просвіта”.

Засноване національно-свідомими діячами науки та культури Галичини, Товариство “Просвіта” незабаром стало всеукраїнським, його осередки поширилися на Слобожанщині та Поділлі, в Закарпатті та Донеччині, а згодом і в діаспорі. Знищена більшовиками, “Просвіта” відродилася в 1988 році у Львові, а згодом – по всій Україні. Саме просвітянські осередки стали підмурівком національного відродження і поступом до незалежної Української держави.

В рамках відзначення 125-літнього ювілею в червні відбулося велике просвітянське свято у Львові, похід на Личаківський цвинтар до могил діячів “Просвіти”. А 20–21 серпня у Львові проводиться Міжнародна науково-практична конференція “Просвіта” – історія і сучасні проблеми”, у якій беруть участь науковці України, Білорусі, Кубані, Польщі, Казахстану, Башкирстану, Румунії, Вороніжчини, Санкт-Петербурга, Словаччини, Чехії тощо.

Конференція має широкий тематичний спектр: історія “Просвіти” в Галичині, в Україні та поза нею, сучасні проблеми Товариства та його видавнича діяльність. Вона консолідуватиме національно свідомі сили для дальшого розвитку України.

За вільну Україну. – 1993 – Число 83 (599). – 21 серпня.

Ігор МЕЛЬНИК

ПРОБЛЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” В УКРАЇНІ

Знищена більшовицьким режимом в 1939 р. в Західній Україні, а ще раніше у Великій Україні, “Просвіта” продовжувала жити, незважаючи на все. Не лише як інституція в цивілізованих країнах Заходу серед українських поселень, але й як духовна категорія у нас, у псевдокомуністичному суспільстві. Саме тому в період стагнації цього суспільства, коли визріли сприятливі умови, вдалося так швидко створити масову національну громадсько-політичну організацію, найближчу за духом до “Просвіти”.

13 червня 1988 р. у Львові утворилося Товариство рідної мови ім. Тараса Шевченка, яке швидко поширилося по всій Україні та в лютому 1989 р. стало всеукраїнським Товариством української мови ім. Т. Шевченка.

П'ять років його діяльності можна умовно розділити на три періоди:

Перший закінчився весною 1990 р., коли Товариство після періоду інтенсивного зросту, зумовленого, в основному, потенціалом довоєнної “Просвіти”, закладеним за 70 років органічної праці для народу під чужим пануванням, після перемоги національно-демократичних сил на виборах у деяких регіонах України відрядило своїх найактивніших діячів до депутатського корпусу, до новоутворених партій та організацій, на урядові посади, взявши на себе частину відповідальності, принаймні моральної, за все, що з того часу почала робити влада. Частка тієї відповідальності лежить і на нашому Товаристві, яке не має, практично, жодного впливу на діяльність владних структур.

Другий етап, який закінчився у грудні 1991 р., в часі якого кожний місяць змінював ситуацію, ставив нові завдання в діяльності для досягнення найвищої мети – здобуття політичної незалежності. Вже тоді виявилися перші ознаки спаду у діяльності Товариства, але велика мета ще об'єднувала більшість громади. Саме тоді й стали вичерпуватися рештки потенційної енергії матірної “Просвіти” та ентузіазму української діаспори.

Третій етап, який ми переживаємо донині, характеризується, в першу чергу, незвичною для совіцької ментальності економічною ситуацією перехідного періоду від псевдокомуністичного до цивілізованого стану суспільства з усіма притаманними йому ознаками: спадом політичної активності, низькою ефективністю владних структур, процесом гіпердиференціації політичних партій і громадських організацій.

Як і матірня “Просвіта” за сім десятиліть, сучасне Товариство також працює вже за своїм п'ятим Статутом, останню редакцію якого прийнято 5 грудня 1993 р. IV з'їздом Всеукраїнської “Просвіти”.

До основних напрямків діяльності нашого Товариства сьогодні належать: впровадження державного статусу української мови – це збір та аналіз інформації про стан впровадження Закону “Про мови в Україні” на підприємствах, в організаціях та установах; створення рекомендацій і вимог до органів влади та адміністрації з цих питань; координаційна і методична допомога в укладанні словників, довідників, poradників, їх публікація та поширення; широка лекційна та пропагандистська робота з питань культури мовлення, активний опір процесам русифікації та латинізації, які особливо агресивно виявляють себе в останній час на вулицях наших міст, на сторінках видань, у кіно та на телеекранах; і, звичайно, не без нашої допомоги, наукове обґрунтування неспроможності всіх тих теорій про двомовність, які перманентно витягають на денне світло реаніматори імперії.

Десятки подібних функцій стоять за кожним з інших напрямків діяльності Товариства: чи це культурно-просвітницька робота у Збройних силах, чи спроби просвітньо-економічного усвідомлення, недавно ситого подачками совітської влади, розбещеного безініціативністю, не навченого вирішувати долю суспільства, чи необхідність розбудови державної свідомості громадян або співпраця з українськими громадами за межами нашої держави, особливо на Сході. А ще видавнича діяльність та поширення преси і літератури, співпраця з установами освіти, закладами культури й іншими громадськими організаціями, робота серед молоді. І, звичайно, організаційна, фінансово-господарська діяльність також необхідні для нормального функціонування такої організації, як Товариство. Але, щоб бути сильною, дієвою структурою, важливим є вирішення низки суттєвих проблем, без розв’язання яких сучасна “Просвіта” перетвориться, в кращому випадку, в дискусійний клуб чи комерційне підприємство.

Якщо дивитися на взаємовідносини “Просвіти” і влади, то в різний час було по-різному: від співіснування з деякими елементами співпраці в період Австро-Угорської монархії чи міжвоєнної Чехо-Словаччини, через співіснування з спробами взаємовиключення в період польської окупації Галичини до цілковитого взаємовиключення при більшовицькому пануванні.

У незалежній Україні повинна бути співпраця. Деякі елементи цієї співпраці маємо, хоча б часткове фінансування Товариства за рахунок бюджету, чи інші форми матеріальної допомоги, за які, звичайно, вимагаються певні політичні компроміси. В різних регіонах України це виявляється по-різному, доходить навіть до парадоксів, коли колишній секретар обкому КППС у Кіровограді дарує місцевому Товариству прекрасний будинок, а висуванці “Просвіти” на четвертому році своєї урядової діяльності так і не спромоглися забезпечити Товариству найелементарніших умов для існування у Львові, де “Просвіта” мусить тулитися в сутеринах, виділених ще комуністичною владою в 1989 р.

Звичайно, не можна вирішувати цю проблему побудовою своєї “держави” у державі, як це було в міжвоєнній Речі Посполитій, але і чекати подачок навіть від найукраїнськшої влади “Просвіта” не може, бо задушно ніхто нічого не дає. Лише з сильною громадсько-політичною структурою змушена рахуватися будь-яка влада.

З цього випливає проблема економічних підвалин діяльності Товариства в уже згадуваній “державі в державі”. Ними були, в першу чергу, приватна власність переважної більшості членів “Просвіти” та активна господарська організаторська

робота, що створила потужні структури: “Центросоюз”, “Маслосоюз”, “Дністер” та багато інших. Саме таким шляхом повинна рухатися теперішня “Просвіта”. Але для досягнення солідної економічної основи необхідно вирішити ще одну проблему – поєднання професіоналізму працівників керівних органів і виконавчих структур “Просвіти” з самодіяльною ініціативою десятків тисяч членів Товариства.

Наразі “Просвіті” ще не вдалося створити повноцінної заміни сотням активістів, що “проскочили” в 1989–1990 рр. крізь Товариство до крісел депутатів різних рангів, до урядових посад, до власної комерційної діяльності. А фахівців з налагодження роботи громадської організації в нас так ніколи і не було, ніхто з нас не вчився того ніколи, а треба було б. Компартія мала розгалужену систему освіти своїх функціонерів, і ця наука не пройшла для них намарно. Подивіться, як вміють вони пристосовуватися до будь-яких обставин, як використовують усі наші негаразди, як впливають на поверхню в політиці чи економіці.

До того ж подивимось, хто намагається розробити ідеологічні засади “Просвіти”, інших українських організацій. Це, в кращому випадку, інженери, журналісти, письменники, які часто не мають найелементарніших знань з філософії, політології, соціології, замінюючи їх сурогатом націонал-большевицьких гасел. Глянемо ще на одну проблему, нехтування якої розвалило вже не одну організацію, – оптимальне поєднання розумної централізації керівництва з демократичними засадами функціонування Товариства. Останній, IV Всеукраїнський з’їзд Товариства, та й майже усі теперішні форуми різних українських організацій, доводять до абсурду відомі будь-якому компартійному функціонеру маніпуляції: попередня селекція делегатів, підготовка бажаних виступів і ненадання слова “неугодним”, порушення регламенту та постійний цейтнот при вирішенні найважливіших організаційних питань, надмірне жонглювання ефективними гаслами і тихеньке проштовхування потрібних ухвал, коли вимучена фізично й морально аудиторія вже не спроможна ні на що реагувати. Подібні видовища відштовхують від Товариства порядних, тверезо мислячих людей.

Кілька слів про взаємну нетолерантність, яка роз’їдає усе наше суспільство і “Просвіту”. Поки Товариство у власному домі не подолає нав’язаного нам антагонізму між “східняками” та “західняками”, “греко-католиками” чи “православними”, “націоналістами” та “демократами”, провінціалами та мешканцями метрополій – доти не зможемо, принаймні частково, вирішити ці проблеми в усій Україні. “Просвіта” повинна стати стабілізуючим фактором у морі політичних пристрастей, в якому може захлинутися наша незалежність.

Відомо про конфлікти між Іваном Франком та старшим поколінням просвітян, між Михайлом Галушинським та націоналістичною молоддю. Чи маємо такі проблеми у теперішній “Просвіті”? Хотілось би мати, але, на жаль, їх майже не існує, бо середній вік членів Товариства близький до пенсійного. А це не перевага, а наша біда. Мусимо створити привабливу для будь-яких вікових категорій вертикальну структуру від дошкільного віку до почесних ветеранів, бо інакше чекає на Товариство природня смерть.

Знаємо імена видатних церковних ієрархів та скромних парафіяльних священиків, які своєю невтомною працею будували мережу просвітянських осередків, особливо у селах. А скільки зараз отців є членами Товариства? І чи знайдеться

зараз сільський осередок, в якому нараховується більше членів Товариства, ніж було їх до 1939 року? Українське село та українська Церква були головними опорами “Просвіти” та й усього національного життя. Я певний, що в кожному селі є не один потенційний організатор “Просвіти”, такий, як Юрій Подільчак із Зашкова (Жовківський р-н), чи Іван Бучківський з Градівки (Городоцький р-н). Ми мусимо їх відшукати та залучити до нашої роботи, особливо тепер, коли в нелегкій боротьбі з корумпованою колгоспною системою відроджується українське селянство.

Всіх проблем нашого Товариства не перелічити за час короткої доповіді, набагато важливіше знайти методи їх розв’язання, а ще важче знайти людей, які зможуть це зробити.

Не можу не згадати і такої дилеми, як “Просвіта” і Європа, висвітлити її намагались багато учасників нашої наукової конференції за два дні роботи. Від вирішення цієї проблеми залежить місце нашої держави в сучасному світі, якщо між тими категоріями ставити знак рівності або взаємовиключення. Роман Іваничук любить згадувати, що Україна 24 серпня 1991 року перенеслась з Азії до Європи. Але не ображаймо Азію з її древньою культурою та модерною динамічною економікою. Україна ж в кращому випадку перенеслась з зацофаної частини Азії на європейські загумінки, бо до справжньої Європи нам ще дуже далеко.

1993 р.

Марія БАЗЕЛЮК

ДОСВІТНІ ВОГНІ “ПРОСВІТИ”

Одна з найстаріших українських організацій в Галичині – Товариство “Просвіта” користується високим авторитетом і любов’ю в народі, як і заходи, котрі вона проводить. Не стала винятком і Міжнародна науково-практична конференція “Просвіта” – історія і сучасні проблеми”, присвячена 125-річчю Товариства, яка проходила у Львові, в приміщенні Центру просвіти, культури і дозвілля ПрикВО 20–21 серпня цього року. На конференцію прибуло понад 600 учасників з усіх регіонів України, Львова та області, близько п’ятдесяти з них представляли українські осередки поза Україною, зокрема в Білорусі, Польщі, США, Італії, Словаччині, Естонії, Росії, Казахстані, були також україністи з Японії. Правда, просвітяни сподівалися довідатись про завдання і перспективи Всеукраїнської “Просвіти” – відповідно до заявленої в програмі теми доповіді голови Товариства Павла Мовчана. Та з невідомих причин шановний голова не зміг завітати до залу конференції, хоча все ж знайшов час навідатись до Львова, щоб бути присутнім на відкритті Другого міжнародного конгресу україністів.

Під час конференції функціонували виставки, на яких експонувались видання, плакати, карти з фондів управи львівської “Просвіти”, що характеризували її діяльність за 125 років. Виставку старих видань “Просвіти” організувала Наукова бібліотека імені Василя Стефаника. Деякі матеріали з діяльності просвітян Берестейщини подав Володимир Харсюк з Малорит, невеличку виставку привезли активісти Товариства з Конотопа Сумської області. Проводилися спецпогашення поштових марок і конвертів, продаж літератури. Всі учасники конференції отримали в подарунок книгу “Нарис історії “Просвіти”, видану її видавничою спілкою.

Потреба в такому масштабному форумі назріла з огляду на те, аби з’ясувати, як найефективніше можна використати досвід матірної “Просвіти” для утвердження незалежної держави. Вагомість цієї події підкреслив Президент України, надіславши учасникам конференції вітання, текст якого зачитав на її відкритті перший заступник представника Президента у Львівській області Юрій Зима.

Стисло характеризуючи зміст конференції, відзначимо, що вона висвітлила сторінки діяльності “Просвіти” від часу її заснування до ліквідації більшовицьким режимом у 1939 році не лише в Галичині, але й по всій великій Україні та інших державах, де були українські поселення. Учасники намагалися проаналізувати процес відродження “Просвіти” за останні п’ять років, визначити головні напрями її діяльності на нинішньому етапі та перспективи на майбутнє. Основними завданнями просвітяни вважають охоплення діяльністю Товариства сільської місцевості, де відчувається занепад культурних і просвітянських установ, розбудову національної свідомості вояків і офіцерів Української армії, дійову допомогу осередкам “Просвіти” східних і південних областей України та східної діаспори.

Важливою функцією Товариства є видання книг з історії України, розвитку її культури, політичної та філософської думки, літератури для дітей, щоб протистояти навалі низьковартісної російськомовної друкованої продукції.

Зрозуміло, що Товариство “Просвіта” як одне з перших громадських (і політичних) організацій новітнього національного відродження не може стояти осторонь від процесів у нашій державі і бачить свою роль в консолідації всього різнобарвного спектра поки що, на жаль, роз’єднаних партій, рухів і організацій, що стоять на засадах незалежної української державності та українського націоналізму в якнайширшому значенні цього слова.

Названі проблеми окреслилися вже на пленарних засіданнях, де з аналітичними, ґрунтовними доповідями виступили голова Львівського Товариства української мови ім. Тараса Шевченка “Просвіта” народний депутат Роман Іваничук, його заступник Ігор Мельник, голова Ради цього Товариства Зиновій Мазурик, професор Варшавського університету Степан Козак, редактор газети “Просвіта” Ніна Бічуя, професор Білоруського держуніверситету В’ячеслав Рагойша, голова об’єднаних українців Північного Казахстану Зиновій Грицуляк та інші. Крім пленарних засідань, працювали шість секцій, назви яких засвідчують тематичний діапазон конференції, – історія “Просвіти” в Галичині, поширення діяльності Товариства за межами Галичини, “Просвіта” поза Україною, сучасні проблеми Товариства, його видавнича діяльність, “Просвіта” і молодь. Найбільше зацікавлення викликали виголошені в секційних засіданнях промови активістів “Просвіти” Романа Крип’якевича, Оксани Вацеби, Богдана Головина, Гаврила Чернихівського, Андрія Павлишина, Олександри Захарків, Лесі Коваль, Олега Германа та багатьох інших.

У ході дискусій намітилися найактуальніші проблеми, від розв’язання яких залежить майбутня діяльність Товариства. Це – створення стабільної матеріальної бази для діяльності “Просвіти” за прикладом матірної, котра опиралася на українські економічні структури, такі як “Центросоюз”, “Маслосоюз”, “Народна торгівля” тощо. Назріла необхідність підвищення професійного рівня активістів і працівників Товариства шляхом проведення систематичних вишколів, залучення до нього науковців і вчених. Пригадаймо, що колись не цуралися роботи у “Просвіті” такі гіганти мислі, як Іван Франко, Михайло Грушевський, Микола Лисенко, Дмитро Яворницький. А чи багато професорів, академіків, ба – письменників зустрічаємо серед активістів “Просвіти” нині? Чи часто чують їх мудре й авторитетне слово в селах, де колись до Народного дому близько не підпускали тих, хто дозволяв собі зайву чарку чи зарозумілість у поводженні зі старшими, а зараз там пустило коріння пияцтво, брутальність в поведінці та лайка? Могли б, звісно, сказати своє поважне слово до пастви і духовні отці, і не тільки з церковного амвону, але й активно працюючи в просвітянських осередках, як це робили українські священики у матірній “Просвіті”. На жаль, переважна більшість нинішніх пастирів зайнята своїми внутрішніми проблемами, але не утвердженням високої моралі та національної свідомості серед народу. Як слушно наголошували промовці, майбутнє Товариства залежить насамперед від того, скільки молоді, починаючи від учнів середніх шкіл, а також студентів, молоді інтелігенції вдасться залучити до діяльності “Просвіти”.

Активну громадянську позицію просвітян засвідчили документи, прийняті конференцією, зокрема відкритий лист до Президента України Леоніда Кравчука, в якому говориться:

“Вельмишановний пане Президенте!

Ми, учасники міжнародної науково-практичної конференції “Просвіта” – історія і сучасні проблеми”, вдячні Вам за побажання, надіслані Вами на адресу нашої конференції, за добрі слова про подвижницьку діяльність “Просвіти”, спрямовану на формування української нації, створення Української держави.

Користуючись нагодою, звертаємося до Вас із проханням врахувати наші пропозиції забезпечити процес справедливої приватизації землі, державного та комунального майна громадянами України; реформу системи регіонального та місцевого самоврядування і впровадження нового виборчого Закону; остаточну відмову від участі в СНД та інших політичних та економічних союзах, що загрожують поверненням до колишнього колоніального статусу; створення умов для розвитку української мови та культури; виведення з керівних посад у державних установах відвертих русифікаторів та осіб, для яких чужі інтереси України; інтенсивний пошук альтернативних джерел енергії, сировини, ринку збуту для ліквідації колоніальної залежності від Росії; термінові заходи щодо призупинення інфляційних процесів у економіці; абсолютну недопустимість будь-яких зазіхань на територіальну цілісність та непорушність кордонів України”.

Учасники конференції прийняли звернення до Президії Верховної Ради та Кабінету міністрів України, в якому висловлюється стурбованість тим, що Прем’єр-міністр Леонід Кучма поставив свій підпис під заявою, яка декларує створення економічного союзу, а також ставиться вимога “твердо і рішуче відмовитися від підписання економічного союзу і тим довести українському народові свою справді державницьку позицію та відданість ідеї незалежної Української держави”.

В ухвалі конференції окреслено коло проблем, які треба вирішити Товариству для підвищення ефективності його діяльності.

За вільну Україну. – 1993. – 28 серпня. – С. 2.

УХВАЛА**Міжнародної науково-практичної конференції
“Просвіта” – історія та сучасні проблеми”**

Львів, 21 серпня 1993 р.

Ми, учасники Міжнародної науково-практичної конференції “Просвіта” – історія та сучасні проблеми” (Львів, 20–21 серпня 1993 р.), обговоривши в доповідях під час пленарного та секційних засідань (“Історія “Просвіти” в Галичині”, “Поширення діяльності Товариства “Просвіта” за межами Галичини”, “Просвіта” поза Україною”, “Сучасні проблеми діяльності Товариства”, “Видавнича діяльність “Просвіти”, “Просвіта” і молодь”) історичний шлях Товариства за 125 років його існування в Україні та за кордоном, констатуємо, що “Просвіта” радикально вплинула на зміну світогляду широких мас народу, сприяла вихованню національної свідомості, утверджувала народ у його патріотичних почуттях і чинах; завдяки “Просвіті” у людей викристалізовувались навички цивілізованого господарювання, вони позбувались неучтва та безкультур’я, прилучались до здобутків світової культури і чистих джерел національних традицій. “Просвіта” стояла біля витоків створення Січового Стрілецтва, ОУН та УПА. Однією з найсерйозніших ділянок діяльності Товариства була й залишається видавнича справа.

П’ятирічний досвід відновленого Товариства української мови ім. Т. Шевченка “Просвіта” засвідчує, що воно стало продовжувачем давніх традицій і засад своїх попередників. Враховуючи проблеми, що їх ставить перед нами нинішня політична і соціально-культурна ситуація, та визначаючи перспективи своєї майбутньої діяльності, ми, учасники конференції, ухвалили:

1. Всеукраїнському Товариству “Просвіта”, його обласним, міським та районним об’єднанням, первинним осередкам і членам Товариства у статутній діяльності використовувати багатий історичний досвід матірньої “Просвіти” з урахуванням вимог сьогодення і продовжувати вивчення діяльності Товариства з метою оприлюднення набутих відомостей та здійснення видань з історії “Просвіти”.

2. З огляду на незадовільний стан виконання Закону про мови та неналежний контроль за цим з боку Товариства запропонувати відновлення в назві Всеукраїнського Товариства слів “української мови” (повна назва має бути: “Товариство української мови ім. Т. Шевченка “Просвіта”).

3. Виступити за дострокові вибори до представницьких органів державної влади і реформу місцевого самоврядування. “Просвіта” повинна стати під час наступних виборів до всіх органів державної влади в Україні консолідуючим фактором; співпрацювати з національно-демократичними силами та рухами задля опанування ними усіх ділянок державотворчого процесу. У політичній боротьбі Товариство повинно бути моральним авторитетом у полагодженні внутрішньо-українських конфліктів, пропагувати дотримання цивілізованих форм політичної

взаємодії, об'єднати у своїх лавах найширші верстви української інтелігенції.

4. Запропонувати внести до програмних та статутних документів Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" наступні формулювання; а) Організації Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" будують свою діяльність на підставі української національної ідеї, надають пріоритет національним цінностям, органічно поєднаним із набутками світової цивілізації; б) головним завданням членів Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" є відродження нації, найважливіший елемент чого складає утвердження національної держави, в усіх ділянках життя якої домінуючою є українська мова; в) вважати недоцільним нагадування про національну приналежність при вступі до Товариства у його чинному Статуті".

5. Для підвищення фахового рівня працівників та активістів Товариства проводити вишколи організаторів "Просвіти".

6. Надавати більшу вагу господарській діяльності Товариства, розбудовувати мережу підприємств, кредитових спілок та кооперативів при "Просвіті".

7. Просити Уряд розглянути питання про відкриття консульств або представництв України в країнах численного і компактного проживання українців.

8. У зв'язку з низьким рівнем роботи Українського телебачення звернутися до Уряду з вимогою вплинути на кадрову політику українського телебачення і забезпечити його висококваліфікованими працівниками, котрі уболівали б за відродження національної культури.

9. Вважати необхідними подальшу тісну співпрацю і зміцнення контактів з усіма демократичними українськими організаціями, товариствами, земляцтвами та громадами, створеними поза межами України.

10. Об'єднанням та осередкам Товариства у подальшій роботі шукати способи впливу на підростаюче покоління та співпрацювати з молодіжними організаціями.

11. Сприяти розширенню видавничої справи та розповсюдженню української книги, підручників, посібників на території України та поза її межами.

12. Звернутись до Президента, Верховної Ради, Уряду України з листом про недопустимість підписання угоди про економічний союз між Україною, Білорусією та Російською Федерацією.

13. Прийняти звернення до працівників освіти та культури.

14. Опублікувати матеріали конференції окремим збірником.

Прийнято 21 серпня 1993 року одностайно.

Просвіта (Львів). – 1993. – Серпень. – С. 2.

ЗВЕРНЕННЯ

Міжнародної науково-практичної конференції “Просвіта” – історія та сучасні проблеми” до працівників освіти, культури, духовенства та керівників місцевих органів влади

Львів, 21 серпня 1993 р.

Відзначаючи другу річницю незалежності України, з великим болем, тривогою і надією звертаємось до вас. Рідна мова, освіта, культура, духовність потребують вашого захисту, допомоги, наполегливої праці.

Чому збайдужіли ваші душі, чому не чути вашого голосу на терені збереження нації, державності?!

Чому зникли прекрасні просвітянські традиції учительства, інтелігенції іти в народ, піднімаючи національну свідомість, загальну культуру, почуття відповідальності за долю нації, молоді – нашого майбутнього?

У цей відповідальний момент згуртуймося. Відкрийте свої душі для добра, злагоди, праці на користь України.

Вступайте до Товариства “Просвіта” і виконуйте свою високу і святую місію просвітянина – виховувати громадянина України.

Працівники культури, відродіть осередки виховання і відпочинку у Народних домах на глибоких національних традиціях.

Керівники органів місцевої влади! Всією своєю діяльністю сприяйте роботі громадських організацій, які активно працюють на просвітянській ниві.

Учасники конференції.

Прийнято 21 серпня 1993 р.

Просвіта (Львів). – 1993. – Серпень. – С. 2.

ЗВЕРНЕННЯ

Міжнародної науково-практичної конференції “Просвіта – історія та сучасні проблеми” до Президента, Верховної Ради і Кабінету Міністрів України

Львів, 21 серпня 1993 р.

Радянський Союз припинив існування, однак Москва ніколи не відмовлялася від імперських амбіцій і продовжує вдаватися до методів тиску – від економічного шантажу до провокування збройних конфліктів – аби повернути незалежні держави в лоно імперії. Насамперед ці методи застосовуються щодо України, Москва зазіхає на її територіальну цілісність і штовхає Київ до підписання т. зв. економічного союзу.

Ми, учасники Міжнародної конференції Товариства “Просвіта”, занепокоєні тим, що прем’єр-міністр України Леонід Кучма поставив свій підпис під заявою, якою декларується створення економічного союзу і розцінюємо це як крок до втрати Україною незалежності.

Вимагаємо від Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів України рішуче і твердо відмовитися від підписання економічного союзу і тим довести українському народові справді державницьку позицію та відданість ідеї незалежної України.

Львів

21 серпня 1993 року.

Просвіта (Львів). – 1993. – Вип. 23 (117). – Серпень.

Володимир РАДОВСЬКИЙ

“ПРОСВІТЯНСЬКИЙ ВОГОНЬ ХАЙ ПАЛАЄ В КОЖНІМ МІСТІ, НАД КОЖНИМ СЕЛОМ”

Це рядки з пісні, слова і музику для якої написав делегат обласної звітно-виборної конференції Товариства “Просвіта” Іван Муха. Він замість виступу виконав її з трибуни без музичного супроводу. І це було незвичним й оригінальним.

І ці нотатки з конференції мені хочеться побудувати не за трафаретом. А також не дотримуватись хронології подій. Важливішими є загальна атмосфера, ті малопомітні віяння, що куйовдили волосся ораторів і впливали на психологічний настрій аудиторії. Дуже тонко вловив це голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” Павло Мовчан. Він, зокрема, відзначив: – Ми уникли розподілу на “тумівці” і “просвіт’яни” – і це найголовніше. “Просвіта” охоплює усіх, хто причетний до побудови держави. Потребу в новій ідеології відчують усі. Без ідеології, яка була б оперта на національні пріоритети, можна воювати лише з примарами.

Із звітом про діяльність Товариства від 15 червня 1991 року виступив голова ради “Просвіти” Зеновій Мазурик. Нові соціально-політичні умови в Україні, відзначив він, вимагали певних коригувань у діяльності товариства, котре налічує понад 30 тисяч членів. Обрані на минулій конференції Рада та Управа “Просвіти” спочатку взялися до роботи, але з часом початковий запал та активність спадали, засідання Ради збиралися нерегулярно, контроль за виконанням прийнятих рішень слабшав.

Вину за ці недоліки голова ради З. Мазурик узяв на себе.

Відзначивши той факт, що з ініціативи Товариства відновлено Свято української книги, доповідач детальніше зупинився на культурно-просвітницькій роботі у військових частинах. Особливо активними у співпраці з ними він назвав Стрийське, Дрогобицьке, Мостиське, Жовківське районні об’єднання та деякі окремі осередки. Відзначив доповідач і недостатній зв’язок Товариства із вчительством – як з органами державного управління, так і громадськими об’єднаннями вчителів (зокрема, “Рідною школою”).

Не вдалося також налагодити просвітньо-економічну діяльність. Спроба створити систему економічної освіти кілька разів зривалася. Визначили склад лекторів, провели семінари у кількох районах, але далі цього справа з місця не зрушилася. За винятком кількох активних об’єднань, таких, зокрема, як Стрийське, Шевченківське районне м. Львова, економічна діяльність залишається, на жаль, поза увагою Товариства. Спроба об’єднати спільними інтересами підприємства, що їх створено за участю “Просвіти”, не мала бажаного успіху.

Значного розширення потребує матеріальна база Товариства. Приміщення на Друкарській, 6 у Львові вже давно не може вмістити усіх членів різноманітних комісій. Зате, підкреслив доповідач, керівництво “Просвіти” має запевнення щодо допомоги і від В. Шпіцера, і від С. Давимуки.

З. Мазурик розповів і про підготовку до 125-річного ювілею “Просвіти”, про червнені панахиди на могилах діячів “Просвіти” на Личаківському цвинтарі, повідомив, що пам’ятник “Просвіти” буде відкрито в грудні цього року.

Із звітом контрольно-ревізійної комісії про фінансово-господарську діяльність товариства присутніх ознайомила кандидат економічних наук Степанія Яремко.

Головною у багатьох виступах на конференції була думка про створення міцної Ради, динамічної Управи, про потребу вчитися нових методів діяльності в надзвичайно складних економічних умовах. Як підкреслив представник Галицької районної організації Товариства “Просвіта” Юрій Гецеляк, “на самих національних почуттях і переказах батьків ми далеко не заїдемо”.

Голова українського громадського товариства “Відродження” і Трускавецької читальні “Просвіти” Мирон Бурин поділився досвідом роботи своїх активістів, і слухачі пересвідчилися: у трускавчан дійсно є чому повчитися.

У роботі конференції узяв участь і виступив перший заступник голови обласної адміністрації Юрій Зима.

А після того, як Зеновій Мазурик відповів на запитання, учасники конференції приступили до виборів керівних органів. Головою Товариства “Просвіта” на Львівщині знову обрано Романа Іваничука, головою Ради товариства – Зеновія Мазурика. До складу Ради, що значно оновлена, обрано 33 просвітян.

Високий Замок. – 1993. – 2 грудня.

*Ярослав ІСАЄВИЧ,
директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
академік НАН України*

**ВИСТУП НА ВІДКРИТТІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ “ТОВАРИСТВО “ПРОСВІТА” І
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ
В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ
НАРОДІВ АВСТРО-УГОРЩИНИ” В НАРОДНОМУ ДОМІ
У ЛЬВОВІ 6 ГРУДНЯ 1993 р. З НАГОДИ 125-РІЧНОГО
ЮВІЛЕЮ ТОВАРИСТВА**

Коли нині в незалежній Україні згадуємо тих, хто в давні часи будував підвалини майбутньої державності, тих, хто оберігав від дезінтеграції і розбудовував українську націю, то наша думка з вдячністю звертається до засновників, керівників і всіх членів “Просвіти”. Це, в першу чергу, матірнє товариство “Просвіта” з централлю у Львові і філіями та читальнями по всій Галичині, це не меншою мірою створені за його зразком “Просвіти” і аналогічні товариства від Зеленого Клину до Холмщини, а також на Кубані, на Берестейщині, в США та Канаді.

Було багато товариств, спілок, установ, які працювали на ниві нашого національного Відродження, але “Просвіта” стала найважливішою й найбільш улюбленою. Богдан Кравців слушно підкреслив, що “Просвіта” протягом довгого часу охоплювала своєю діяльністю майже всі ділянки національного життя, вона була неначе матір’ю організацій і товариств, які згодом вийшли з “Просвіти” і усамотійнилися: політичні, культурні такі, як “Рідна школа”, спортивні і військові, як “Сокіл”, “Січ”, економічні, як “Сільський господар”, “Маслосоюз”, “Ревізійний Союз Української Кооперації”. В селах читальні були осередками національного життя. При них функціонували не лише гуртки і хори, але й дитячі садки, крамниці, каси, виробничі кооперативи. Таким чином, “Просвіта” причинялася не лише до піднесення освіти й національної свідомості, але й до піднесення добробуту. Окупаційним владам просвітяни протиставляли свою державу в державі. В “Просвіті” наші люди вчилися громадянського і національного обов’язку.

Нема найменшого сумніву, що без “Просвіти” не були б можливі ні політичні здобутки, ні відновлення 1918 р. національної держави, ні масовий визвольний рух в роки Другої світової війни і в післявоєнні роки.

Не випадково, як тільки це стало можливим, відродилося Товариство української мови ім. Шевченка “Просвіта”, яке стало важливим чинником зміцнення нашої держави, спираючись при цьому на традиції матірної “Просвіти”.

На сьогоднішню нашу конференцію ми зібралися в Народному домі, куди москвофіли уже не допускали “Просвіту”, хоч деякі установи (напр., “Руська Бесіда”) тут діяли, з яким пов’язано так багато сторінок історії “Просвіти”, в якому вихованці і діячі тодішньої “Просвіти” проголосили відновлення Української держави в Галичині в листопаді 1918 р.

Ми відкриваємо конференцію в день, який є днем Української армії, а ми знаємо, як багато “Просвіта” зробила для відродження українського Війська.

Організаторами конференції є Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Львівське Товариство української мови ім. Т. Шевченка “Просвіта” та інші інституції. В програмі ви побачите всі аспекти, різні регіони, міста і держави: Ужгород і Катеринослав, Югославію і Америку і т.д.

Не всі учасники змогли прибути, але обіцяли надіслати матеріали для публікації.

Конференція присвячена тій сторінці нашої історії, якою можна пишатися. В нинішній переломний момент ми маємо на досвіді попередніх поколінь вчити покоління сучасне почуття обов’язку, відповідальності. Тому наша конференція має не тільки наукове, але й національно-виховне значення.

Щиро вітаю всіх учасників конференції.

Феодосій СТЕБЛИЙ, Володимир ПАШУК

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“ТОВАРИСТВО “ПРОСВІТА” І ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКЕ
НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ НАРОДІВ
АВСТРО-УГОРЩИНИ”**

У рік 125-річного ювілею Товариства “Просвіта”, 6–7 грудня 1993 р., проведено Міжнародну наукову конференцію на тему “Товариство “Просвіта” і західноукраїнське національне відродження в контексті культурно-політичного розвитку народів Австро-Угорщини”. Її організовано на базі Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича АН України із залученням ряду наукових організацій та товариств, зокрема Львівського Товариства української мови ім. Т. Шевченка “Просвіта”. В роботі конференції взяли участь більш як 80 вчених з України, Австрії, Чехії, Словаччини, Польщі, США і Канади.

Відкрив конференцію вступним словом голова оргкомітету, директор Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича АН України академік Ярослав Ісаєвич.

Тон конференції задали доповіді, виголошені на пленарних засіданнях. Ф. Погребенник (Київ) розкрив місце Товариства “Просвіта” в контексті суспільно-політичної та культурної ситуації в Австро-Угорщині та Галичині XIX – початку XX ст. Академік Я. Ісаєвич (Львів) висвітлив етапи національного самоусвідомлення українців Галичини в XIX ст. Доповідь на тему “Просвіта” і система культурних цінностей в розбудові Української держави” виголосив О. Федорук (Київ). У виступі Г. Бізанца (Відень) було відображено атмосферу політичного й духовного життя Австро-Угорщини часу заснування та діяльності “Просвіти”. На сучасних аспектах просвітянської теми спинилися О. Гринів та І. Мельник (Львів).

Згодом працювали чотири секції: “Національно-культурне життя народів Австро-Угорщини і національне відродження українців Галичини в XIX – на початку XX ст.”, “Товариство “Просвіта” в контексті українського відродження в Галичині”, “Філії, читальні, кадри Галицької “Просвіти” та її спадщина” та “Діяльність “Просвіти” на українських землях поза Галичиною та в діаспорі”.

Загалом на конференції було виголошено понад 60 доповідей і повідомлень.

Розглядаючи головні напрями роботи “Просвіти” в загальноавстрійському, всеукраїнському, європейському і світовому контекстах і використовуючи при цьому дані різних наук (історіографії, філософії, літературознавства, лінгвістики, історії економічної думки, етнографії, історії журналістики, мистецтвознавства, музикознавства, архівознавства, бібліотекознавства), доповідачі порушили широке

коло питань, що викликало необхідність виходу за межі конкретно-історичних досліджень, широкого застосування типології і комплексного підходу до вивчення проблем національно-політичного і культурного утвердження українства, ролі і місця в цьому процесі Товариства “Просвіта”.

У доповідях і повідомленнях висвітлено також цілий комплекс питань, що розкривають загальну тенденцію культурно-політичного розвитку народів Австро-Угорщини в XIX – на початку XX ст., місце і роль культурно-освітніх інституцій в культурному житті цих народів і на цьому фоні роль Товариства “Просвіта” в національному відродженні українців Габсбурзької монархії, його вплив на духовне життя всієї України та української діаспори, міжнародні зв’язки, долю при тоталітарному режимі та місце в державотворчому процесі й духовному житті сучасної України.

Проведений на конференції науковий аналіз діяльності “Просвіти” за 70 років існування засвідчив її феноменальний вплив на формування національної свідомості широких народних мас, утвердження патріотизму, виховання навичок цивілізованого господарювання, високих моральних якостей, духовності, прилучення до здобутків світової культури.

Завдяки конференції було виявлено коло дослідників, які розробляють різні питання з історії “Просвіти”, і зроблено спробу консолідувати зусилля науковців на цій ділянці. Головним її підсумком можна вважати те, що було здійснено важливий крок на шляху руйнування штучних антинаукових стереотипів, які протягом тривалого часу нав’язувалися суспільству, а також вироблення науково-об’єктивного погляду на місце й значення “Просвіти” в житті України.

Учасники конференції були одностайні в необхідності планомірного фахового дослідження діяльності “Просвіти”, її ролі в консолідації української нації, у відродженні і розбудові національної державності. Було вирішено видати документальну спадщину Товариства та його визначних діячів. Пропонувалося використувати досвід давньої “Просвіти” в діяльності сучасних державних і громадських інституцій. Наголошувалося на необхідності повернення її архівної спадщини з фондосховищ інших країн і посиленні зв’язків із загальноосвітніми школами, вищими навчальними закладами, бібліотеками. Матеріали конференції заплановано опублікувати окремою книгою.

*Український історичний журнал. – 1994. – № 4. –
Липень–серпень. – С. 152–155.*

ВІТАННЯ

Міжнародній науковій конференції “Товариство “Просвіта” і західноукраїнське відродження в контексті культурно-політичного розвитку народів Австро-Угорщини”

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Віце-прем'єр України з питань гуманітарної політики

Кабінет Міністрів України

Київ, 6 грудня 1993 р.

Щиро вітаю учасників і організаторів міжнародної наукової конференції, присвяченої 125-роковинам створення “Просвіти”, яка виколисувала ідею нашої державності.

В українському П'ємонті, а згодом по всій Україні “Просвіта” дала життя багатом культуротворчим починанням, ввела українську культуру в контекст культури європейської, започаткувала численні ініціативи у різних галузях українського життя.

Факт, що розмова про історичну місію “Просвіти” переплітається з творчими починаннями Товариства “Просвіта” сьогодні, має особливе значення для ствердження миротворчих гуманістичних ідей молодій Українській державі.

Впевнений, що відбудеться серйозна розмова, що конференція своїми вислідами і виваженими думками спричинить нові ефективні дії й починання, спрямовані на подальший розвиток і розквіт національної освіти, культури і науки.

Висловлюємо глибоку подяку всім, хто на своїх плечах несе тягар просвітницької праці.

Хто духом сильний – той незламний!

Будьмо вірні заповітам “Просвіти”, будьмо вдячні, хвальним словом згадаймо її перших проводирів, усіх тих спом'янімо, хто чистим вогнем просвіти зігрівав серця мільйонів!

Віце-прем'єр-міністр України з питань гуманітарної політики

Микола Жулинський

*Роман ЛУБКІВСЬКИЙ, Надзвичайний і Повноважний Посол
України в Чеській Республіці*

Посольство України в Чеській Республіці
м. Прага, 4 грудня 1993 р.

Учасникам наукової конференції з нагоди відзначення 125-річчя
Товариства “Просвіта” м. Львів

Шановні колеги, друзі!

Маю честь сердечно вітати високодостойне зібрання – вчених, письменників, педагогів, громадських діячів – усіх, кому дорога “Просвіта”, що проклала нашому народові стежки до знань.

З цих стежок і доріг виріс стовповий шлях до державності, на якому гартувалася віра в незалежність і суверенність України.

Нелегкі дні переживає сьогодні наша Батьківщина. Але кожен крок, кожне зусилля в напрямку вивчення історії кристалізує духовні цінності, будує з них фундамент сучасності і майбутнього.

Бажаю Вам добра, щедрих ужиноків на науковій ниві, а ще – успішного завершення року, щасливих Святвечора і Різдва.

Користуючись нагодою, дякую за допомогу нашій місії у справі відновлення української дипломатичної і культурної присутності в Празі.

*Надзвичайний і Повноважний Посол України
в Чеській Республіці Р. Лубківський*

*Михайло МАРУНЧАК, Голова Інституту-Заповідника
Маркіяна Шашкевича*

Вінніпег, 1 грудня 1993 р.

Міжнародній науковій конференції “Товариство “Просвіта”
і західно-українське відродження у контексті
культурно-політичного розвитку народів Австро-Угорщини”

на руки Ярослава Ісаєвича, директора Інституту українознавства
Академії наук України у Львові

ВЕЛЬМИШАНОВНІ!

Сердешно вітаю Вас усіх з науковою конференцією та датою 8 грудня (1868 р.), що внесла в історію українського національного відродження світляну епоху, яка завершилася державністю України.

Проміння цієї дати та національного відродження просвічували теж українським поселенцям в Канаді, про що я зобов’язався був говорити на цій достойній конференції. На жаль, з уваги на моє здоров’я, не прибуду до Львова і доповіді не зачитаю, але її пересилаю до використання.

Вітаю Вас усіх восьмою заповіддю просвітянина: “Просвіта – це найкращий вартовий українського духа”. Занесіть цей клич в місця вільної України, де правда ця ще досі не торжествувала.

*Михайло Г. Марунчак,
Голова Інституту-Заповідника
Маркіяна Шашкевича*

*Роман ЛУБКІВСЬКИЙ,
Голова Львівського обласного об'єднання
Всеукраїнського Товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка.*

**ВИСТУП НА КОНФЕРЕНЦІЇ В НАРОДНОМУ ДОМІ У
ЛЬВОВІ 15 БЕРЕЗНЯ 1997 р.**

Шановне товариство!

Переконали: сьогоднішня конференція повинна стати початком нового відліку діяльності нашого об'єднання. До цього спонукають і дві поважні дати – 130-річчя заснування матірньої "Просвіти" і 10-річчя утворення "Товариства української мови імені Тараса Шевченка".

Нинішня "Просвіта", успадкувавши традицію і озброївшись досвідом недалекого минулого, діє сьогодні в принципово нових умовах, але цілі її фактично незмінні.

Протягом майже ста літ "Просвіта" освітлювала шлях до незалежності України, виховувала свідомих і самовідданих її синів та захисників. Важко уявити, що могло б статися з нашим народом у XX столітті, позначеному двома світовими війнами, страшними розламами української нації, фізичним і моральним нищенням нашого народу, заздалегідь прорахованими ударами по культурі, історії, менталітету.

Світло "Просвіти", ліквідованої 1939 р. на західноукраїнських землях, проникло в середину 50-х і 60-х рр. XX ст. у вигляді молодечих поривів пізнавати свою батьківщину, поширювати про неї знання, формувати громадську думку в напрямку консолідації здорових національних елементів. Ідеологічні погроми, політичні репресії режиму легалізували дисиденство. Громадське сумління тих, хто залишився по сей бік концтаборів і тюрем, не могло мовчати. Ініціативи творчих Спілок, насамперед, СПУ, в другій половині 80-х років відкрили браму для об'єднання всіх патріотичних зусиль. Перші товариства – культурологічне в Києві, Товариство Лева у Львові – підготували організаційне оформлення Товариства на захист рідної мови. Серцевиною Товариства була ініціативна група щодо створення "НРУ за перебудову".

Цим екскурсом хотів би підкреслити, що наше просвітянське Товариство – уже відновлене – діяло в екстремальних умовах жорсткого переслідування, але саме тоді воно було найбільш сконсолідованим і цілеспрямованим.

Перемогою української оксамитної революції 1990–1991 рр., проголошенням Незалежності, а відтак конституюванням Держави в червні минулого року завершився довгий період діяльності нашої в умовах бездержавності, окупаційних австрійсько-польського, німецького та радянсько-російського режимів.

Це не могло не позначитися на умовах, формах діяльності, психологічних моделях діяльності “Просвіти”, що в сумарному виразі становила симбіоз конфронтаційного та компромісного чинників.

Сьогодні на перший план вийшов утверджувальний чинник, а конфронтаційний має на меті поборювати не державну тенденцію, а пасивність, низьку національну свідомість суспільства, ворожу, антисуспільну діяльність окремих антиукраїнських структур, формувань, середовищ.

Головним позитивом ситуації є, хай і недосконала, база державотворення, інститути Президента, Уряду, влади на місцях, діяльність національно-патріотичних партій та організацій, програми й статuti яких майже не різняться між собою.

Діяльність “Просвіти” високо оцінив Президент України Леонід Кучма. На V з’їзді Товариства, який відбувся в листопаді минулого року, ми відчули не мітинговий декларативний характер форуму, а конструктивний, діловий лад. Слід сказати, що Голова “Просвіти” Павло Мовчан ініціював цілий ряд документів, проектів, заходів на підтримку Конституції. Його діалог з Урядом і Президентом дав добрі наслідки, хоча справжньої віддачі від своїх ініціатив ми все ще не отримали.

Наше суспільство переживає глибоку економічну, духовну, культурну кризу. В умовах “перехідного періоду”, що явно затягнувся, маємо “перехідну”, а фактично ніяку ідеологію.

Якщо глянути на становище в нашому регіоні, то воно виглядає не кращим чином. Загальна культура Львова і області підупала. У нас фактично немає скоординованої культурно-виховної програми. Партії, рухи, Товариства, покликані спільно впливати на процес національної консолідації, розпочали передвиборний марафон. Їхня діяльність, за небагатьма винятками, є кастово-келійною. Гострі проблеми на Львівському телебаченні. Книжковий ринок заповнений чужомовними виданнями. Мабуть, більшого блюзнірства не спостерігаємо з часу інвазії в приміщення “Просвіти” царської солдатні – маю на увазі “коробейників”, що продають в історичних сінях “Просвіти” свій підозрілий крам...

Львів несподівано опинився перед загрозою повзучої русифікації – російську мову розносять молодики у приказчицьких котелках, її чути у ресторанах, на базарах, – де завгодно. Чужомовні реклами, вивіски, квитки на вокзалі, документація в лікарнях...

Моральна деградація прогресує. В райцентрах будинки “Просвіти” здаються під казино, нічні бари, дискотеки. Механічне перехрещення клубів на “Народні Доми” і “Просвіти” тільки погіршило ситуацію. Значна частина людей, що доїжджає до Львова з районів, опинилася між містом і селом; міста – колишні райцентри втрачають свій неповторний характер і колорит – наступають запустіння, апатія, якась демонстративна безвольність.

І все-таки робиться чимало. Я побував на декількох районних конференціях і виніс добре враження від того, що люди наперекір злигодням багато працюють, – рятують культуру, відкривають пам’ятники, музеї, меморіальні таблиці, розвивають хорове мистецтво. Рідко, але можна помітити спроби співпраці між “Просвітою” і церквами, “Просвітою” і Армією; наші просвітяни приймають дітей і вчителів з Луганщини, Запорізької, Дніпропетровської областей.

Однак, враження таке, немовби ті живі острівці не зв'язані з великим материком “Просвіти”. Відсутні зв'язки знизу доверху, немає зворотнього зв'язку, критерії членства в Товаристві розмиті так, що втратили свою зобов'язуючу сутність.

Прийняття нового Статуту Всеукраїнського товариства і в зв'язку з цим узгодження з ним наших – обласного та районних об'єднань, упорядкування структур з метою уникнення паралелізму в роботі керівних ланок, нарешті, запровадження фіксованого членства і сплати членських внесків – все це дає можливість відродити Товариства як цілісний всеукраїнський організм, привести в ряди “Просвіти” не випадкових волонтерів, а свідомих своєї місії патріотів.

Якою ж уявляється “Просвіта”, виходячи з доконечних потреб і завдань? Вона, як здається, повинна мати чотири іпостасі:

1. Як громадська організація;
2. Як інституція (культурно-патріотична);
3. Як економічно-господарський комплекс;
4. Як видавничо-інформаційний чинник у вихованні населення.

Щодо першої. Новий Статут “Просвіти”, прийнятий на V з'їзді Товариства, документує цілісність нашої організації у загальнодержавному вимірі. Разом з тим дає можливість обласним і районним об'єднанням, первинним осередкам не втрачати регіональної самобутності, свого оригінального творчого обличчя. Зміцнення цілісності допоможе подолати наявність альтернативних просвітянських організацій, їх зацикленості на вузько місцевих проблемах і непорозуміннях.

Підпорядкованість загальноукраїнській структурі знімає і такі “негативи”, як підлаштованість під місцевих просвітянських лідерів, не дозволяє втягнути “Просвіту” на місцях у вир міжконфесійних і міжпартійних перерозподілів впливу і т.п.

Виграє наша організація і через те, що статут пропонує механізм звільнення від людей випадкових, непрацездатних, конфліктних.

Нарешті, все те добре, чого надбала відновлена “Просвіта”, гармонійно і природно поєднується з історичними надбаннями “Просвіти” матірної.

Відновлення “Просвіти” як інституції має сьогодні виняткове значення. “Просвіта” має стати серцем і мозком національного відродження. Для цього треба відновити сплюндровану дощенту наукову базу, систему функціонування підрозділів, забезпечити дієздатність кожного осередку як складової частини єдиного великого утворення. Інституювання “Просвіти” дозволить виробляти стратегію і тактику, формувати ідеологію, позбавлятися в роботі імпульсивності, стихійності, дилетантства. Це підніме наш авторитет серед громадськості.

Складовою частиною інституції повинен стати економічно-господарський комплекс. На сьогодні маємо лише скромні фрагменти – кредитівки, деякі економічні програми, дуже завужену книготоргівлю. Є спроби вивести окремі просвітнянські об'єкти – кіоски, магазини, приміщення з просвітнянського простору. Акціонувати, приватизувати просвітнянську власність не маємо ні громадського, ні морального права. Тим більше зараз, коли в Уряді розглядається питання про повернення “Просвіти” її маєтностей. А це ж не лише будинки, а й земля, бібліотечні та архівні фонди, друкарні, видавництва. Ми стоїмо лише на початках велетенської роботи, котра має вирішити одне з найголовніших завдань: самозабезпечення організації, що сприятиме утвердженню свого місця в складному економічному

контексті, вирішить проблему фінансової допомоги заслуженим діячам “Просвіти”, заохочення важливих ініціатив, проектів тощо.

І нарешті – четверта іпостась – видавничо-інформаційна. Тут маємо деякі дуже добрі результати на початковій стадії: видавнича спілка “Просвіти” (Львів), видавництво “Відродження” (Дрогобич). На жаль, зупинився вихід альманаху “Просвіта”, не завершене багатотомне видання творів Василя Стуса. Хотілося б, щоб наші видавці координували плани не лише між собою, а й з державними і недержавними видавництвами Львова, Києва, Запоріжжя, Луганська. Певною мірою вирішує це питання традиційний уже “Форум видавців”, але його лише комерційний напрям не може нас задовольнити. “Форум” повинен, маючи українську домінанту, “обростати”, супутніми акціями – презентаціями книг, “круглими столами”. Він мав би сприяти формуванню громадської думки, розширенню міжрегіональних і міжнародних контактів. Ці прикмети, між іншим, можна було спостерегти минулого року в Белграді під час роботи “Книжкового саяму” – 1996. Львівський форум видавців повинен сприяти поповненню бібліотеки “Просвіти”, книгообміну, книгознайомленню в якомога ширшому обсязі.

Щодо ЗМІ нашої “Просвіти”, то виникає велика необхідність мати свої телеканали, радіопередачі, нові вісники, часописи, можливо 1–2 журнали. Думається, варто реформувати газету “Просвіти”. Її поява раз у два тижні, малий тираж, недоходження до первинних осередків – все це дуже звужує наш інформаційний простір. Видання вимагає коштів, редакція оргтехніки, обладнання.

У зв’язку з необхідністю терміново вирішувати ці питання синхронно з проблемами Товариства, прошу конференцію надати мені як голові Львівської “Просвіти” повноваження шефредактора і доручити сформувати редколегію, склад якої можна затвердити в робочому порядку вже найближчим часом, а також вирішити необхідні кадрові та організаційні питання.

Не можу не сказати, що центральне наше видання “Слово Просвіти” маємо підтримувати – передплачувати, поширювати в осередках, дописувати до газети. Підготовка і випуск прес-релізів, влаштування брифінгів, прес-конференцій повинні обновили інформаційну циркуляцію не лише всередині Товариства, а вийти на значно ширший простір; мусимо подумати про тісну інформаційну співпрацю з іншими громадсько-патріотичними організаціями, науковими закладами, творчими спілками, державними й недержавними ЗМІ.

Шановне товариство!

“Просвіта” демократична й відкрита, – як за традицією, так і за своїми завданнями, організація. Так склалося, що на початку 90-х років вона була живильним середовищем громадсько-політичних ініціатив, місцем кристалізації демократичних партій і рухів.

Політична структуризація суспільства – ознака його зрілості. Але українська специфіка і тут дає себе взнаки. Виникло чимало утворень, які називають себе партіями. “Просвіта” має толерувати лише ті з них, які за своєю статутною діяльністю не є антидержавними, антиукраїнськими. Ми не можемо собі дозволити розкоші розпорошувати зусилля, абсолютизувати той чи інший рух, партію, лідера. Місія “Просвіти” повинна бути об’єднувальною, конструктивною, результативною і перспективною. Тому залишаємо за собою право не оформлювати асоціюва-

не членство в жодній із партій, бо “Просвіта”, виходячи із материнського погляду, не може йти в “прийми” до своїх дітей. Але, явна річ, принципові політичні кроки РУХу, КУНу, УРП, ДемПУ ми як підтримували, так і будемо підтримувати – особливо в ході виборчої кампанії.

Другим важливим напрямком є співпраця “Просвіти” з регіонально-патріотичними товариствами (“Засяння”, “Холмщина”, “Підляшшя”, “Лемківщина”, “Гуцульщина”), з жіночими та молодіжними громадськими об’єднаннями, культурно-освітніми організаціями. Не можна сказати, що між ними та “Просвітою” нема контактів. Вони є, але досить слабкі, відсутня координація дій і зусиль.

Третім за важливістю напрямком нашої діяльності бачиться новий підхід у роботі з громадськими об’єднаннями національних меншин. На початку 90-х років саме наша організація та Фонд культури були їхнім головним прихистком. У ході боротьби за державний суверенітет більшість активістів цих товариств підтримали національно-патріотичні сили нашого народу і в процесі державотворення беруть активну участь як свідомі громадяни України. На жаль, внаслідок дії зовнішніх факторів до керівництва в деяких товариствах прийшли люди, котрі, делікатно кажучи, виявляють нелояльність до держави, намагаються розколоти суспільство, “працюють” на “перспективу” порушення територіальної цілісності України. Ми повинні рішуче боротися з подібними тенденціями, захищати принцип: патріотом є людина не за походженням, патріотом є людина за переконанням. А переконання формуються лише в здоровому середовищі, де є розуміння і взаєморозуміння. Виходячи з такої засади, вважав би за необхідне провести найближчим часом засідання “Круглого стола” громадськості на підтримку “білорусів Галичини”, товариств “Ческа Беседа”, Українських німецьких товариств. Треба сказати, що діяльність представників деяких меншин щільно пов’язана з релігійною діяльністю. У нашому складному конфесійному контексті не може не турбувати спроба релігійної інвазії Римо-Католицької Церкви, пов’язана з намаганням збудити не лише серед громадян польської національності, а й серед мішаних родин та етнічних українців нездорові почуття туги за “кресами”, що має різко негативний політичний присмак.

Російська Православна Церква у Львові веде одверто підривну роботу, яка переплітається з комуністичними аспіраціями.

Окреме питання – поведінка екзотичних сект, що духовно калічать нашу молодь, намагаються відторгнути її від рідного ґрунту.

Домінантою української міжконфесійної злагоди бачимо єдність Української держави, єдність наших національних устремлінь. Наше священництво має великий історичний досвід просвітницької діяльності. Хотілося б, аби в наших умовах, набагато складніших, ніж будь-коли, наші церковні громади, наше духовенство з новими силами взяли до громадської праці на просвітницькій ниві.

Це – один бік справи. Другий – намагання вести конструктивний діалог із владою, домагатися не перманентної уваги та вузько трактованого сприяння, а скоординованої співпраці, оскільки, за відсутності чіткої державницької ідеології, цю функцію здатна виконувати лише “Просвіта”. Тут нам прикладом може послужити робота Центрального Правління, що дає добрий результат. Завдяки зусиллям п. Мовчана Прем’єр-Міністр, деякі інші вищі посадові особи

повертаються обличчям до “Просвіти”, заявляють про свою нову, значно прогресивнішу позицію щодо проблем, які ставлять перед ними “Просвіта”, КУН, інші патріотичні організації.

“Просвіта” і Армія, “Просвіта” і силові структури – це те важливе поле діяльності, котре поступово починаємо загосподаровувати (тут добре слово слід сказати на адресу Франківського об’єднання “Львів”). Перспективними видаються контакти з Львівським інститутом внутрішніх справ. Робота у військах, з правоохоронними органами вимагає системності, залучення широких кіл просвітян, творчої інтелігенції.

Молодіжна політика “Просвіти” – ще одна надзвичайно важлива сфера нашої діяльності. Перші спроби формування “Молодої Просвіти” як у всеукраїнському масштабі, так і в нас можна вважати успішними. Молоде просвітянство – наша перспектива і наша життєдайність. Тому осередки і об’єднання мають робити все для залучення молоді в наші ряди через розумні акції, заохочення, допомогу молодим сім’ям, підліткам, дітям. Нам потрібно ввести в середовище “Просвіти” молодіжні ансамблі, хори, гурти, зацікавити молодь.

Багатогранний зміст діяльності немислимий без співпраці з українцями за кордоном. Думається, що Львівська “Просвіта” зможе активізуватися в допомозі українцям Білорусі, Молдови, Польщі, Словаччини, Румунії. На часі відновлення комісії, котра б інтенсивно запрацювала з цьому напрямку. Можна було б запропонувати оригінальні програми Фондові “Відродження”, тісніше запрацювати з нашими дипломатичними місіями в країнах Європи і Америки. Як одне з першочергових завдань бачу створення концепції Українських культурних центрів там, де українська присутність має не лише історичну традицію, а й підсилюється цілим рядом сучасних факторів.

Шановне Товариство!

Я свідомий того, що перелік напрямків діяльності “Просвіти” далеко не повний, розумію, що в нинішніх умовах розгортати таку велику роботу не просто. Але хотів би наголосити – це робота для всіх, для всього Товариства. Форми – найрізноманітніші, але в кожному разі – не “заходи”, спущені згори.

Помилковою є тотожність ЦЕНТРАЛІ і УПРАВИ (від сьогодні – Секретаріату) – тільки зі Львовом. Львівське об’єднання – це вся карта області. І чим більше вогників засвічуватиметься на ній, тим організація буде сильнішою, багатшою, дієздатнішою. Розширення, а фактично відновлення мережі “Просвіти”, на всіх теренах, у всіх можливих середовищах, закладах і установах – наш священний обов’язок. Тому після конференції негайно приступимо до перереєстрації членів “Просвіти” і осередків. Фіксоване членство в “Просвіті” допоможе нам чітко визначитися з нашим потенціалом, матеріально підтримає Товариство, а головне – приведе з наші ряди нових сподвижників, оздоровить морально-психологічний клімат у просвітянському середовищі, отже, і в суспільстві. Чітка організаційна вертикаль, упорядкування структури позбавить Товариство невластивих йому декларативності, пасивності, безвідповідальності, паралелізму в роботі. Керівництво правління чітко розмежує повноваження Ради і комісій. Робота над удосконаленням структури і апарату нашого об’єднання вже давно ведеться головою оргкомісії. Сьогодні нам треба розглянути напрацьоване і прийняти відповідні ухвали.

Таким чином, прийняття нового Статуту нашого Товариства, його вдосконаленої структури, вихід на широкий інформаційний простір створять передумови для успішної праці. “Просвіта” з певної маргінальної ситуації, яка склалася з об’єктивних і суб’єктивних причин, відновить своє домінуюче становище у громадському, державотворчому процесі. Весь славний і важкий 129-літній шлях “Просвіти” спонукає нас до самовідданої праці – в умовах незалежної Держави. Це – не легше. Це – складніше. Але тим радісніше, що саме ми з вами зможемо побачити результати власної праці і втішатися тим, що ми поклали свої труди – за честь, за славу, за народ!

Ярослав ПІТКО,

Голова Львівського обласного об'єднання

Всеукраїнського Товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка.

**ВИСТУП НА УРОЧИСТОМУ ВЕЧОРІ, ПРИСВЯЧЕНОМУ
140-РІЧЧЮ “ПРОСВІТИ”, У ЛЬВІВСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕАТРІ ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ
ІМ. СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ 8 ГРУДНЯ 2008 р.**

Дорогі просвітяни!

Шановні гості!

З огляду на поважну дату в історії нашого Товариства і те, що для кожного з нас відома його славетна історія, хотів би зупинитись на найважливіших, ключових моментах його діяльності, що дають пояснення обставин виникнення, ролі в історії України та сьогоднішніх завданнях “Просвіти”.

Пробудженню свідомості українського люду Галичини, Буковини, Закарпаття сприяла “Весна народів” 1848 року. Саме на той час припадає створення Головної Руської Ради та проведення “Собору руських учених”, які поставили питання про самостійність українського народу, злуку єдиноправних братів від “Сяну до Дону”, розвиток національної культури та освіти.

На жаль, більшість діячів українського відродження 40–50-х рр. XIX ст. не витримала спротиву австрійсько-поліцейського бюрократичного апарату і скотилась до москвофільства, надіючись на ласку царського уряду.

Але чим живучий і сильний наш народ? Та тим, що в ньому завжди, часом ніби у безнадійних обставинах, проростали паростки свіжого, здорового, що кликало до життя, боротьби.

Молоде українське покоління в Галичині бачило, що серед сумного політичного становища українців в Австрії самотнім для нього порятунком може бути організація народу, яка зможе дати через освіту і просвітництво розуміння необхідності постояти за свої права. Такою організацією стала “Просвіта”, перші установчі збори якої відбулися 140 років тому 8 грудня 1868 року.

“Просвіта”, створена як освітня організація, швидко стала своєрідною формою самоорганізації українців в усіх сферах суспільного життя: культурній, політичній та економічній. Настільки всі ці напрямки діяльності були взаємопов'язані, що “Просвіта” в умовах бездержавності була ніби державою в державі.

За основу діяльності Товариства був взятий напрям просвітництва. Основним із засобів здійснення його було друкування книжок чистою українською мовою, тому що тодішні видання “Галицько-Руської Матиці”, Ставропігійського інституту

здійснювалися змішаною мовою, в той час, коли необхідно було донести до народу твори Тараса Шевченка, Маркіяна Шашкевича, Євгена Гребінки, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка та інших.

Найбільше уваги було приділено друкуванню шкільних підручників. Серед найбільших видань “Просвіти” – це твори новітнього українського письменства, починаючи від Котляревського.

Для поширення освіти “Просвіта” використовує вже існуючу на той час форму – читальні, мережа яких поступово розширюється.

Вже у статуті “Просвіти” 1891 року зазначено, що метою діяльності Товариства є не лише просвітництво, але й добробут українського народу. “Просвіта” береться до масштабної економічної освіти, а далі створення перших ремісничих товариств (“Побратими” у Львові, Поміч в Підгайцях, “Надія” в Збаражі і т.д.), чим пробуджує віру у власні сили, відкриває бажання та можливості до економічної і торговельної справи. Створює господарські об’єднання – “Маслосоюз”, “Господарську спілку”, “Центросоюз”, “Сільський господар”, “Народну торгівлю”.

“Просвіта” заохочувала молодь до навчання, давала стипендії на студії господарські, а далі приступила до заснування власних фахових шкіл. Першою фаховою українською школою була Господарська школа в Милованню. Допоміг у створенні цього закладу великий меценат митрополит Андрей Шептицький, який передав школі будівлі із землею. Відкрито жіночу школу домашнього господарства в Угерцях Винявських на кошти Михайла Малицького, торговельну школу у Львові.

Щоб уявити масштаб діяльності довоєнної “Просвіти”, наведу наступні дані. Станом на 1939 рік “Просвіта” налічувала 360 тис. членів, 84 філії (охопила 80 відсотків українських земель), мала 1475 власних домів, 3208 читалень, 3000 бібліотек, в яких було 700 тисяч книжок, 3,5 млн. читачів. Виходило, що 15 відсотків всіх дорослих українців належало до “Просвіти”.

Кожен загарбник розуміє, що для поневолення народу спочатку необхідно знищити його еліту. Тому під репресії перших “визволителів” потрапили активісти “Просвіти”, а майно її було пограбовано і знищено. В історії України настає темна смуга. Це був час, коли злочинна система, за висловом Олесея Гончара, “влаштувала нам не лише атомну пустелю в Чорнобилі, але й пустелю у людських душах”.

Але, коли була припинена збройна боротьба ОУН–УПА, повстало слово віри, правди, голос дисидентів-шестидесятників.

В кінці 80-х років XX століття загострилася криза комуністичної системи, починається активізація суспільної думки, створюються перші організації, що стояли на ґрунті українського національного відродження – Український культурологічний клуб (Київ), Товариство Лева (Львів), поширюються самвидавні часописи “Український вісник” (В. Чорновола), “Кафедра” (М. Осадчого), “Євшан-зілля” (Ірини та Ігоря Калинців, С. Шабатури).

Час вимагав об’єднання широких верств громадськості для пошуку шляхів відродження національної культури, творення підстав демократії та власної державності. І знову українці повернулися до ідеї “Просвіти”. 13 червня 1988 року було створене Товариство української мови. Злісний супротив компартійної

влади, з одного боку, і революційний порив народу перетворив установчі збори Товариства, проведені біля пам'ятника Іванові Франкові, на перший у Львові, та й в усій Україні, опозиційний до існуючої влади політичний мітинг.

Першим головою Товариства рідної мови ім. Т. Шевченка став письменник Роман Іваничук, а безсмертні слова Т. Шевченка *Учітєся, брати мої, / Думайте, читайте!!* обрано девізом Товариства.

А вже в лютому 1989 р. була проведена Всеукраїнська установча конференція Товариства української мови у м. Києві. Це свідчило, що в Україні створена організація, яка покликала до дії всі суспільні верстви, охопивши територіально всю Україну.

Товариство об'єднало людей різного віку, різних професій, що в єдиному пориві повірили у великі переміни. Можливо, тоді ще не всі усвідомлювали масштаб цих перемін, які мали привести до повалення, здавалось би, непохитної на той час імперії зла. Товариство брало найактивнішу участь в усіх ініціативах громадськості, спрямованих на поглиблення процесів демократизації суспільства і створення передумов побудови Незалежної української держави.

Пригадаймо окремі найяскравіші сторінки тих буремних літ.

1 травня 1989 р. вперше в Україні колона демонстрантів, сформована Товариством української мови ім. Т. Шевченка, до якої приєдналися члени інших організацій, прорвавши кілька барикад та кордонів міліції, пробилась до оперного театру і пройшла під синьо-жовтими українськими прапорами і антибільшовицькими лозунгами проспектом Свободи, під переляканими поглядами компартійних керівників на трибуні, назустріч радісним вітанням мешканців Львова.

В жовтні 1989 р. вийшов у світ перший в Україні друкований орган незалежної громадської організації – газета “Просвіта”, що видається і сьогодні.

21 січня 1990 р. на честь Дня Злуки Товариство спільно з Рухом, “Меморіалом”, УГС та іншими організаціями здійснило масштабну політичну акцію – живий ланцюг від Києва до Львова.

Одним із основних завдань Товариства була боротьба за надання українській мові статусу державної. В резолюції конференції від 18 грудня 1988 року, проведеній Товариством, визначено принципи майбутнього закону про мови, які враховано в законі, і цей закон з невеликими доповненнями і змінами діє в Україні і сьогодні, але, на жаль, не виконується.

У вересні 1990 р. львівському Товариству вдалося відродити видавничу діяльність “Просвіти”, спрямовану на масове видання творів, що подавали справжню історію України. Всі пам'ятають масовий тираж “Історії України” О. Лотоцького, “Історії України для дітей” Крип'якевича, “УПА” Мірчука, праці Донцова.

Яскравою сторінкою історії Товариства стали вибори до місцевих рад та Верховної Ради України у 1990 р. Демократичний блок, до якого входили, крім “Просвіти”, Народний Рух України, Українська Гельсінгська Спілка, “Меморіал”, “Студентське братство”, забезпечив обрання на березневих виборах 1990 р. понад 100 депутатів Верховної Ради, здобув перемогу у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях.

Великий внесок просвітян у підготовку успішного проведення референдуму

1 грудня 1991 року, особливо в східних і південних областях України. Сотні агітаційних груп, концертних колективів, мільйони листівок, спеціальні видання газет, брошур допомогли мільйонам громадян сказати “ТАК” незалежній Україні.

Однак з кожним роком першого десятиріччя незалежності України спостерігався процес втрати позицій демократичних сил. Багато демократів не пройшло випробовування владою, і цим скористалася стара компартійна номенклатура. Помилкою було і те, що в Україні не була проведена люстрація. В Україні почалися процеси, які вели до тотальної корумпованості влади, відхід від національних пріоритетів, зокрема в мовному питанні. Постало питання – якою бути Україні: справді українською державою чи конгломератом денаціоналізованого населення, що втратило історичну пам’ять?

Випробуванням на зрілість суспільної думки, відчуття відповідальності та готовності до відповідного чину був 2004 рік. Хочу зазначити, що не всі громадські організації, а особливо наша інтелігенція, виявились готові проявити свою громадянську позицію, а перебували в стані пасивного очікування, відмовляючись навіть поставити свій підпис під заявами чи зверненнями, не те що йти до людей зі словом правди.

І що б ми сьогодні не говорили, а правда була в тому, що стояло питання, якою бути Україні: промосковським васалом з диктатурою Медведчука чи розвиватись як самостійній демократичній, європейській державі. Ці події показали, що “Просвіта” не тільки стала в центрі боротьби, вона підготувала актив помаранчевої революції. Перші активісти помаранчевої революції вийшли з молоді, яка гуртувалась навколо “Просвіти”, зокрема молодіжного журналу “Торба”, що видавався в “Просвіті”. Активним пропагандистом, що впливала на думку людей, була газета “Просвіта”. Саме на базі “Просвіти” (наших приміщень, а особливо людського ресурсу) була створена Громадська приймальня Віктора Ющенка, керівником якої був голова “Просвіти”. Це був центр ідеологічної роботи при підготовці Президентських виборів, а під час революції пункт відправки до Києва людей, гуманітарної допомоги. На базі “Просвіти” в той час діяв освітній проєкт, а також була сформована перша група спостерігачів з представників області числом 500 осіб, які з виборчих дільниць Дніпропетровська та Кривого Рогу в перший день революції прибули на майдан. Кожного дня відправлялися групи агітаторів у райони. Напевне, не випадково, що тільки проти “Просвіти” був вчинений терористичний акт: підірвано гранатою офіс на вулиці Друкарській, 6.

Я приділив цим подіям більше часу не випадково, бо саме в таких екстремальних ситуаціях проходять випробування люди, організації. “Просвіта” це випробування пройшла гідно і завжди адекватно реагувала на всі суспільні події. Реакцією на відверту агресію Росії проти Грузії було створення комітету підтримки Грузії, який працював на Друкарській, 6. Комітет провів акції протесту: пікетування Російського консульства, віче, виставки фотодокументів та інше. У відповідь на спробу конституційного перевороту другого вересня 2008 р. був скликаний громадський форум усіх громадських організацій Львівщини під егідою “Просвіти”.

Хочу зазначити консолідуючу роль “Просвіти”. Спільно з громадськими організаціями державницького спрямування ще у 2004 р. створено громадське об’єднання “Українська альтернатива”, яке очолює голова “Просвіти”. Сьогодні

немає розуміння ситуації в політичній еліті, що замкнулась в партійній шкаралупі, в середині якої будує свою Україну, протоптує свою стежку. Політичний хаос в Україні є наслідком того, що громадськість довірливо дала можливість законодавчо закріпити узурпацію влади новій партійній еліті, а точніше – номенклатурі через закріплення пропорційної, тобто партійної виборчої системи, яка закріпила право партійним верхівкам в стінах Верховної Ради вирішувати долю України, долю народу.

Тому ми повинні ініціювати громадський рух за зміну виборчої системи. До місцевих органів влади вибори мають бути за мажоритарною системою, до Верховної Ради як мінімум за відкритими списками, де виборці голосують за конкретних осіб і мають змогу відкликати депутата.

Основним завданням “Просвіти” і надалі залишається збереження та розвиток української мови та історичної пам’яті, власне тих чинників, завдяки яким збереглась українська нація і навколо чого можливе сьогодні об’єднання нашого народу.

Окрім заяв, звернень, інших акцій, які загострюють увагу до проблеми мови, але, на жаль, до чого вже всі звикли, “Просвіта” реалізовує конкретну і дуже дієву програму пропагування українського слова, української книжки. Наша “Просвіта”, єдина в Україні, створила мережу книжкових магазинів з українською книжкою. Гордістю нашою є “Центр української книги”, магазин української книжки на вул. Васильківського. Частково відновлена читальня “Просвіти” на вулиці Винниченка. Недоліком читальні є те, що частина приміщення належить комерційній структурі. На жаль, місцева влада не тільки не сприяє роботі щодо розповсюдження української книжки, а навпаки, ставить перешкоди. Три роки йшла боротьба за збереження приміщення читальні на вулиці Винниченка. В грудні 2008 р. був демонтований без попередження книжковий кіоск на площі святого Юра. Цей факт говорить про ставлення Львівської влади до проблем духовності.

“Просвіта” реалізовує ще один цікавий проєкт: “Читай, дивись і слухай українське”, метою якого є пропагування всього українського. В рамках акції проводиться виставка-продаж української книжки, презентація нових видань за участю авторів, концертні програми, демонстрування українських фільмів. Ця акція щорічно проходить в районах та містах області та проводиться спільно обласною “Просвітою” та місцевими організаціями.

“Просвіта” сьогодні не займається книговидавничою діяльністю, оскільки сьогодні у Львові є достатня кількість добрих видавництв, з якими в нас добрі контакти і які беруть участь у наших виїздах в райони та міста. Але ми підтримуємо видання та проводимо презентації окремих творів. Хочу згадати тільки знакові. Це “Острозька Біблія” (упорядник о. Рафаїл), “Вогненні стовпи” Р. Іваничука, “Місія Бандери”, “Свген Коновалець” Ярослава Сватка та інші. Найцікавішим проєктом “Просвіти” в цьому напрямку є спільна робота з Львівським національним університетом ім. Івана Франка та видавництвом “Літопис” над унікальним виданням першої української “Енциклопедії міста Львова”, над якою працює понад 200 науковців. Керівник проєкту Михайло Комарницький – член правління “Просвіти”. Видано два томи.

Важливою ділянкою в роботі “Просвіти” є пропагування українського кіно.

“Просвіта” викупила ліцензію та копії першого художнього фільму про УПА “Нескорений”, який демонструвався фактично в кожному селі та місті Львівської області. Так само пропагувався фільм того ж Олеса Янчука “Залізна сотня”. На першій презентації цього фільму у кінотеатрі “Львів” поза переповненим залом стояли сотні людей. “Просвіта” провела презентації практично всіх українських фільмів. Останні з них – це презентації фільму “Владика Андрей”, а також дитячого мультфільму “Лис Микита”.

Відновлення історичної пам’яті має бути в основі політики керівництва Незалежної Української держави. І ми вітаємо та підтримуємо в цьому напрямку кроки Президента України В. Ющенка, зокрема визнання голодомору, відновлення Батурина, надання Роману Шухевичу звання “Герой України”, ініціативи щодо відзначення Дня захисника Вітчизни в день героїв Крут 29 січня. Але утвердження героїчних сторінок нашої історії в свідомості людей, особливо молоді, повинно бути завданням всіх: сім’ї, школи, громадських організацій.

Для “Просвіти” – це один з головних напрямків діяльності. І найфундаментальніша робота – це проведення щорічної всеукраїнської генеалогічної конференції “Український родовід”, завдання якої налагодити зв’язок поколінь, через корені свого роду побачити історію свого народу. Матеріали конференції видаються. Ця робота проводиться нашою просвітянкою – трудівницею Адріаною Огорчак, яка, крім того, підготувала цілу школу екскурсоводів, котрі популяризують правдиву українську історію м. Львова.

Відновленню історичної пам’яті, зміцненню патріотичного духу сприяє проведення щорічного Всеукраїнського дитячо-юнацького фестивалю української патріотичної пісні “Сурми звитяги”, засновником і організаторами якого є “Просвіта” та Центр національного відродження імені Степана Бандери, а також спільні акції до всіх національних свят, таких як День Героїв. Вже в цьому році влаштовано відзначення сторіччя від дня народження провідника Нації Степана Бандери та акцію до Дня Злуки. Хочу зазначити, що практично всі засідання оргкомітетів з цих заходів проходять на Друкарській, 6.

Окремо хочу наголосити на святкуванні Дня Матері, яке стало традиційним. В цей день у Шевченківському гаї збираються тисячі людей. У проведенні свята беруть активну участь окремі райони м. Львова та області: Шевченківський, Франківський, Залізничний, Самбірський, Жидачівський, м. Ходорів та інші.

Важливе місце у формуванні свідомості людини, політичної думки належить засобам масової інформації. Сьогодні інформаційний простір українці, на жаль, програють, як на Всеукраїнському рівні, так і на регіональному. Те, що ми бачили і слухали на Новий рік та в час Різдвяних свят на телебаченні та радіо – це глум над українцями. Тому, з одного боку, ми маємо різко реагувати, апелюючи до керівників держави, а з іншого, всіма засобами входити в інформаційний простір. У надзвичайно важких фінансових умовах видається газета “Просвіта”. Завдання наше покращити якість та збільшити наклад. Необхідно вийти в найближчий час на відкриття теле- та радіопрограм. Цю роботу повинна виконувати інформаційно-аналітична служба, яка сьогодні теж формується і без якої в сучасних умовах будемо відставати від життя. Нові умови диктують нові форми роботи.

Всі заходи обласного правління визначають основні напрямки діяльності Товариства, але ця робота в різних формах повинна знайти своє відображення і в містах та селах області.

Тому одним із важливих завдань є забезпечення розвитку мережі, яка б охоплювала всі райони, міста, села. В кожному селі, трудовому колективі має бути осередок “Просвіти” хоча б з трьох ентузіастів, які розуміють важливість просвітницької роботи і готові пожертвувати для цього своїм часом. Ми розуміємо, що багато активних людей пішли в партії, бачачи там перспективу потрапити у партійні списки. Найприкріше, коли ці люди, а часом це колишні члени нашого Товариства, вороже налаштовані проти громадських організацій взагалі.

Інші пасивно спостерігають за подіями і претензійно запитують: а де “Просвіта”, а “Просвіта” що робить? В таких випадках мені пригадуються слова художника, активного громадського діяча Івана Труша, який говорив: “Якщо ти багато говориш про патріотизм, та покажи місце, де це ти зробив”.

Але я оптиміст. Відзначення 140-річчя “Просвіти” у Львові та містах області повернуло нас не тільки до історії Товариства, але й до самої ідеї просвітництва, його ролі у формуванні суспільної свідомості.

До людей, зокрема інтелігенції, приходить розуміння необхідності будувати громадянське суспільство знизу. Влада сьогодні в цьому не зацікавлена, не зацікавлена і політична еліта, адже незорганізованим суспільством легше управляти чи відверто маніпулювати. Організоване суспільство не дасть себе обкрутити, не дасть зневажити на своїй землі зайдам. В районних та міських об’єднаннях проходить перереєстрація членів Товариства. Видано 3 тисячі квитків.

Відрадным є поживлення роботи в багатьох районних організаціях, зокрема, відновлення роботи “Просвіти” в Буському районі. Хочеться відзначити актив і, зокрема, голову цієї організації п. Людмилу Ціхоцьку, яка зуміла за кілька місяців провести велику організаційну роботу, і сьогодні просвітяни активно працюють в районі.

Але, на жаль, не відновлена робота в Бродівському районі. Особливо нас хвилює занепад Миколаївської організації. Я хотів би тут навести приклад, як втручання адмінресурсу в громадські справи може зруйнувати організацію. Щоб відібрати приміщення в районної “Просвіти”, влада створила на базі Райвно Миколаївської РДА міську “Просвіту” і через неї відсудила приміщення, і фактично розвалила із середини організацію.

Приведу й інший приклад, як всупереч владі, після семирічної боротьби перейшло у власність історичне приміщення Рудківської “Просвіти”. Я захоплююсь впертістю і ентузіазмом п. Володимира Галинського, з яким ми всі ці роки добивалися повернення приміщення і який за короткий час створив Краєзнавчий музей у м. Рудках.

Щодо нинішньої ситуації, ми не можемо спокійно спостерігати, як ті, кому ми довірили долю України, втратили всяку відповідальність перед своїм народом, пожирають один одного, штовхаючи молоду державу, за яку віддали життя мільйони борців за волю України, в прірву. Пробують у стінах парламенту змінювати державний лад, Конституцію.

Сьогодні, як ніколи, корумпована влада, відбулось нечуване зрощення влади та капіталу. Така благодать не снилась і сицилійським мафіозі.

*Виступ голови Львівського
об'єднання ВУТ "Просвіта"
ім. Т. Шевченка
Ярослава Пітка*

*Урочисті збори, присвячені 140-ій річниці створення
"Просвіти" у Львівському театрі опери та балету
ім. С. Крушельницької 7 грудня 2008 р.*

І це в час, коли активізувався північно-східний сусід – Росія. Ще не загоїлись рани волелюбного грузинського народу, завдані прямою агресією Росії. Це виклик світовій спільноті і застереження для України. Тим більше, що економічна та політична, зокрема інформаційна, війна проти України проводиться з моменту проголошення її Незалежності. Здійснюється це з використанням антидержавних сепаратистських сил, так званої "п'ятої колони", зокрема в Криму, Закарпатті, Донецьку.

І ще одна небезпека – це наша зневіра і пасивність. Де гасло наших славних попередників: "Якщо не я – то хто? Якщо не сьогодні – то коли?", що кличе кожного до праці, до особистого внеску у розбудову української держави? Усе це спонукає нас до праці – невтомної, наполегливої, до будівництва власного Українського Храму – Держави.

Завершити хочу словами лауреата Шевченківської премії Героя України, почесного голови "Просвіти" Р. Іваничука: "Просвіта" має жити вічно. Україні ніколи не буде забагато світла цивілізації: в нових умовах нашого буття – в центрі просвіченої Європи – той смолоскип і та зоря хай запалають новим могутнім світлом – не для засліплення сусідів, а для того, щоб вони побачили нас, зацікавились нами і визнали собі рівними".

Слава Україні!

Ярослав ІСАЄВИЧ,

*директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
академік НАН України.*

ЮВІЛЕЙ “ПРОСВІТИ” І ПРОСВІТЯНСТВА

**Виступ на відкритті наукової академії “Товариство “Просвіта” в
національно-культурному житті України” з нагоди 140-річчя Товариства
27 січня 2009 р.**

140 років тому, 8 грудня 1868 р., заходами тодішніх народовців на чолі з Анатолем Вахнянином було засноване товариство “Просвіта” – по суті, перша в Україні масова освітньо-культурна громадська організація, на той час головна в громадянському суспільстві Галичини. Напевне, треба було б скласти такий путівник-книжечку, де були б описані місця діяльності “Просвіти”: там, де воно було засноване, там, де продовжувало свою діяльність. Ми називаємо Товариство, яке охоплювало за своїм статутом всю Галичину, матірним Товариством, оскільки від нього відбрунькувалися всі численні українські національно-культурні організації: і Товариство імені Шевченка, і Руське педагогічне товариство, пізніше школи економічні, спортивні. У 1881 р. педагогічні і шкільні завдання на себе взяло Руське товариство педагогічне, пізніше Рідна школа. Характерно, що Польське товариство школи людової, яке в Галичині поєднувало функції “Просвіти” – читальні, хори, оркестри, драматичні гуртки – з функціями товариства для шкільної освіти, було засноване значно пізніше – в 1891 р., головою його став Адам Асник. Ніколи Польське товариство не стало настільки масовим, ніколи воно не мало таких досягнень, як наша “Просвіта”, хоча поляки мали набагато більше державних можливостей, а їхній освітній рух мав багатших опікунів, у тому числі дідичів. Щоб пройнятися настроєм тих часів, коли Товариство було засноване і коли воно діяло, хотів би нагадати, що на початку його діяльності наголос в українській мові часто мінявся і в часи, коли воно було засноване, його називали так, як я це чув ще від старших громадян і зовсім недавно від просвітян у Сполучених Штатах і Канаді, а саме: Товариство “Прóсвіта”. Ще покійний Орест Мацюк говорив “Прóсвіта” так, як він чув, напевне, у своїй батьківській хаті. Чому товáриство і чому “Прóсвіта”? Це легко пояснити. Тому, щоб наголос робити не так, як було в польській мові. В той час як в Наддніпрянській Україні інколи брали наголоси, які відштовхувалися від російської мови і тим самим були аналогічні до польської (в Галичині – товáриство, на сході – товáриство).

Перші десятиліття “Просвіта”, крім налагодження культурно-освітньої і видавничої діяльності, була чільною організацією українського не лише громадського, але й політичного життя, бо членами її головної управи були провідні галицькі політичні діячі народовського напрямку. Від їх імені велись переговори з поляками,

готувались петиції до уряду, організовувалися масові віча. Також з ініціативи “Просвіти” постала перша щоденна газета – орган народовців “Діло” (так тут наголос) і народовецька організація Народна рада. Власне це був перший період діяльності “Просвіти”. В “Енциклопедії українознавства” можна прочитати, що переломним моментом став освітньо-економічний конгрес в лютому 1909 р. Ще раніше, 1905 р., настає новий етап, коли, крім галицької загальнокраєвої “Просвіти” виникають “Просвіти” як окремі організації “під Росією” – спершу в Катеринославі 8 жовтня 1905 р., 29 листопада 1905 р. в Одесі, потім в Києві, яка стала чільною організацією, а далі всюди в великих центрах українства, в тому числі й на Кубані, яка тоді була ще виразно українською, на Далекому Сході, найдовше проіснувала “Просвіта” в Харбіні – до 1945 р., до окупації Манджурії Червоною армією.

20 вересня 1917 р. була скликана Всеукраїнська конференція просвіт і засновано Всеукраїнську спілку просвіт, утворено її центральне бюро. Навіть в перших роках радянської окупації України (в 1921 р.) діяло понад 4 тис. товариств, читалень і будинків “Просвіти”. В той же час цей рух просвіт супроводився і тим, що Хвилювий назвав “просвітянщиною”, висміюючи шароварно-гопачний варіант української культури. В умовах відсутності політичної діяльності і малої політичної виробленості українців це було неминучим, але так звана шароварщина допомагала вижити елементарним формам українського культурного життя під радянською владою, бо навіть такі люди, як Хрущов, до них ставилися з певною симпатією.

На сьогоднішній конференції важливим буде заключне пленарне засідання, де йтиме мова про роль “Просвіти” в умовах відродження українського політичного руху. Відомо, що в Галичині в XIX ст., на першому етапі просвітницького руху, “Просвіта” часто була ініціатором загальнополітичних, загальнокультурних і багатьох інших акцій. Проте з дальшим відродженням політичного життя як у цивілізованих, так у найпримітивніших формах, настав період занепаду громадських організацій. Ми це відчуваємо, зокрема, в Міжнародній асоціації українців, Товаристві охорони пам’яток, яке якийсь час брало на себе теж загальнонаціональні завдання, принаймні в деяких обласних організаціях. Це не могло не зачепити й “Просвіти”. Очевидно, причиною певного збайдужіння є і те, що якоюсь мірою старше покоління і те середнє, які тоді першими взялися за роботу, відчували певну ностальгію за тим давнім просвітянством, яке свого часу було єдино можливим. У наш час культура села, яке обезлюднюється, не може зосереджуватися тільки навколо читалень, хорів, навіть навколо парафій. Телевізія витіснила все інше. Напевне, без її діяльної участі просвітній рух навряд чи зможе активізуватися.

ПОЕЗІЯ

*Сильвестр ЯРИЧЕВСЬКИЙ***1868–1908.****(В сорокові роковини заснування Товариства “Просвіта”)***О сонце!...*

*Зливай на наші ниви золоте проміння,
жени з хатин мужицьких нужду і терпіння,
з грудий зболілих рівнодушність, отупіння!
Убий в душі народу чорну тінь зневіри –
і випали розпуку, що нас їсть без міри –
о сонечко просвіти, і сили, і віри!...*

О ясне!...

*Зрости у нас надії несквмертельні цвіти,
пізнання дай, що всі одної неньки діти,
що всім нам для свободи жити і терпіти –
і всім ламатися із братовбійчим блудом –
і хрест тяжкий носити односердним трудом –
усім єством для люду житъ, терпіти з людом!...*

Всесильне!...

*Подай словам палку, непобориму силу,
щоб кожне до життя, до діл, до борб будило
і воскресення люду світу сповістило!
Аби ми знали жити, а не тільки мерти –
аби самі навчились “лихо” з хати перти –
аби не смів, не міг нас ворог з світа стерти!...*

*Календар товариства “Просвіта”
на рік переступний 1908. – Львів, 1907.*

Богдан Ігор АНТОНІЧ

“ПРОСВІТІ”

*На варті, на варті поставим
щоденне зусилля невпинне,
і світло просвіти розпалим,
розоремо землю цілинну.
Простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до ціли ведем.*

*Мов іскру погаслу, ми будим
надію про завтра світліше,
щоб віри не тратили люди,
щоб бачили шлях свій ясніше.
Простуєм, простуєм, простуєм, шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до ціли ведем.*

*Готуєм, гуртуєм роками
і труд починаєм з основи,
щоб стала “Просвіта” за камінь,
за цемент в майбутній обнові.
Простуєм, простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до ціли ведем.*

*Календар “Просвіти”
на звичайний рік 1937. – Львів, 1936. – С. 51.*

Микола МАТІЇВ-МЕЛЬНИК

“ПРОСВІТА”

*Віки далекі глухо проминали –
І сонних вод німих стояли плеса мертві,
І в темряві гибіли ми й конали,
І все добро богам чужим несли ми в жертву...*

*Князі лягли в теремах, у святинях,
Що в попелі руїни заросли травою –
І ждали Сонця довгі покоління,
Прибиті злиднями і горем і журбою.*

*У панщині тяглись на поле чорне,
Дощами й снігом биті ранком без одежі –
Остяк мололи на кремінних жорнах
І з туги в світ тікали поза рідні межі...*

*Аж Ти в годину скрути і терпіння
Післала світло Сонця й Правди поміж діти –
І душі і серця палким горінням
Натхнула й повела у храм Знання й Просвіти!*

*Ти люд новий на Божий лад створила,
Рабів німих тих підняла із безголов'я –
Вогню цілющого влила у жили,
І сповнила серця всім вірою й любовю.*

*І вже стоять полки на полі яснім
Озарені вогнями й духом Прометея –
І вже ніколи той вогонь не згасне,
Бо в гордых велетнів змінилися пігмеї!..*

*До Рідної Землі любов одна безмірна:
Знання і Праця – горді заповіти –
З тим прапором ідуть Твої вже діти
На прю, до світлих перемог одважно й вірно,*

*Бо хто лиш раз побачив світло Боже
І раз в душі своїй палке почув горіння –
Ніщо в його грудях убити вже не зможе,
Ні з серця вирвати святого Просвітління!*

Життя і знання. – 1937. – Ч. 12.